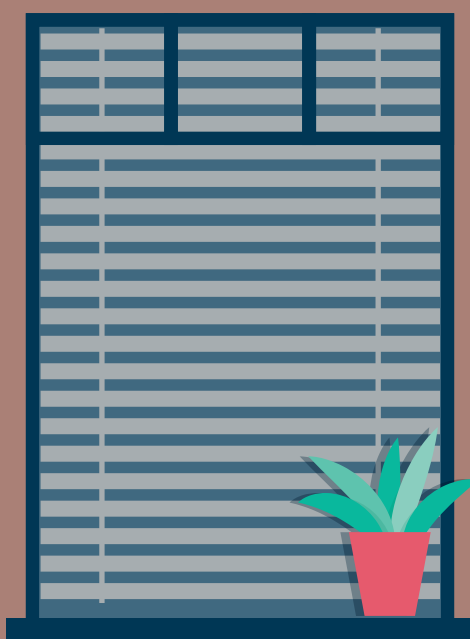
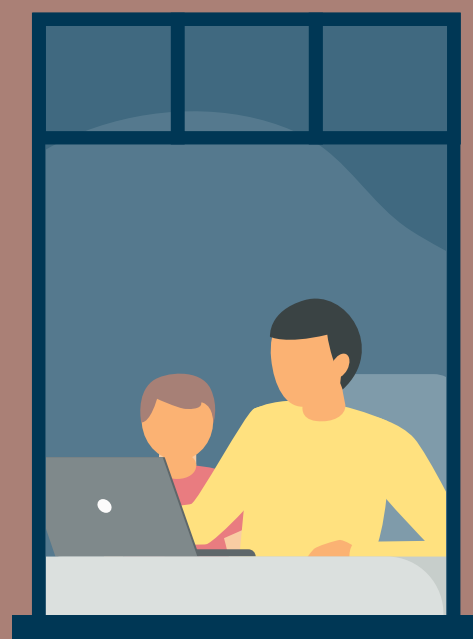
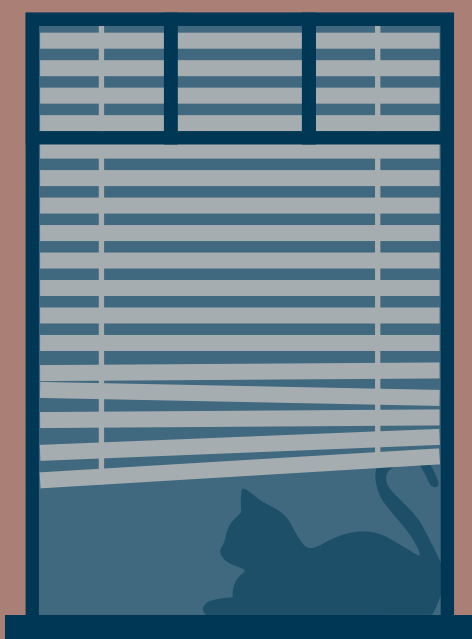

Gode pengevaner til næste generation

– Opbygning af grundlaget for økonomisk trivsel hos børn og unge i Danmark

Udarbejdet for:

Danske Bank

Af:

/KL.7 - En del af Implement Consulting Group

I samarbejde med:

YouGov

Med en særlig tak til:

Elaine Kempson, Professor Emeritus ved University of Bristol og Non-Executive Director hos The Money and Pensions Service

Antonia Grohmann, Postdoc ved Aarhus Universitet, Institut for Økonomi, og Deutsches Institut für Wirtschaftsforschung (DIW Berlin)

Emil Toft Hansen, Erhvervs-ph.d.-studerende, Økonomisk Institut, Københavns Universitet

Forord: Økonomisk trivsel for den næste generation

Hos Danske Bank ønsker vi, at den næste generation af børn og unge i Norden får den bedst mulige start på livet. Vi mener, at øvelse gør mester, og at det at tilegne sig gode pengevaner som barn kan fremme økonomisk sikkerhed i voksenlivet. Nutidens børn lever i en finansiell verden, der er i konstant forandring. Digitale penge, kontaktløs betaling, køb via apps og kryptovaluta er bare nogle af de ting, de skal have hjælp til at forstå. Penge er blevet "usynlige" og vores udgifter digitale, og det giver mindre friktion og gør det sværere at udøve selvkontrol end ved shopping med kontanter i traditionelle butikker. Derfor har vi brug for ny viden om, hvordan vi udvikler pengevaner i det digitale liv og nye måder at tale om usynlige penge med vores børn på.

Fra finansiell forståelse til økonomisk ansvarlighed

Danske Bank har de seneste 12 år arbejdet med finansiell forståelse på forskellige niveauer. Mere end én million børn og unge deltog i vores programmer i 2018-2020. Vores tilgang har ændret sig gennem årene og bygger nu på den nyeste videnskab og undersøgelser af, hvordan børn og unge udvikler gode pengevaner. Vi har ændret den måde, vi udformer vores læringsplatforme på. At give børn og unge en grundlæggende økonomisk forståelse opfylder ikke behovene for fremtiden. Vores programmer skal ikke kun træne deres evner, men også give dem erfaring med at administrere deres penge i det virkelige liv og hjælpe dem med at få et forhold til penge, så de kan udvikle et mindset for

fremtiden. Frem mod 2023 sigter vi mod at støtte to millioner børn, unge og deres forældre med fysiske og digitale værktøjer og viden for at bidrage til at øge den næste generations generelle økonomiske ansvarlighed i Norden.

Måling af den faktiske effekt

Denne rapport bygger på den nuværende økonomiske ansvarlighed (baselinescenariet) hos 3.690 børn og unge og deres forældre fra Danmark, Norge, Sverige og Finland. Baselinescenariet stammer fra resultaterne af en omfattende undersøgelse baseret på vores nye kompas for økonomisk ansvarlighed, som bygger på en kombination af adfærdsvidenskab og udviklingspsykologi. Noget af det vigtigste, vi lærte ved at anlægge denne videnskabsbaserede tilgang til at lære børn og unge om penge, er, at det ikke er nok at oplyse om penge og pengevaner, hvis den økonomiske adfærd skal ændres. For at undersøge, om vores programmer ændrer adfærd, havde vi først brug for et baselinescenarie; et "øjebliksbillede", der viser den aktuelle økonomiske ansvarlighed i Norden lige nu.

Økonomisk ansvarlighed i Norden

Denne rapport giver viden om og praktiske strategier for, hvordan man skal arbejde med økonomisk ansvarlighed hos den næste generation af børn og unge. Vi vil bruge dette til at udvikle og måle vores programmer de næste mange år. De fire vigtigste ting, vi lærte, er:

1. Øvelse gør mester

At lære om penge og økonomisk beslutningstagning er ikke det samme som rent faktisk at træffe økonomiske beslutninger selv.

2. Stærk økonomisk ansvarlighed starter tidligt

Forældre bør give deres børn adgang til deres egne penge, når de er omkring 3-4 år gamle. Jo tidligere de begynder, jo flere muligheder får de for at øve sig. Det er ikke et spørgsmål om mængden af penge, men om hyppighed.

3. Forståelse af penges rolle i samfundet

Information og viden i sig selv er ikke nok til at opbygge økonomisk ansvarlighed, men forståelse af penges rolle i samfundet er en indikator for stærk økonomisk ansvarlighed.

4. Forældreadfærd er afgørende

Forældre er som regel gode til at sige de rigtige ting, men især små børn lærer ved at observere og efterligne – ikke ved at lytte: Hvad forældrene gør, er vigtigere, end hvad de siger.

opdrage deres børn og unge med en grundig forståelse af – og erfaring med – ansvarlig økonomisk adfærd. Desuden handler det om at give børn og unge de bedste muligheder for at skabe et liv baseret på deres drømme og ambitioner. Når børn får hjælp til at lære om penge og økonomisk beslutningstagning i en tidlig alder, får de det bedste fundament til at vokse op og blive uafhængige og leve et ansvarligt liv. Det vil ikke kun gavne dem som enkeltpersoner, men også deres familie, deres omgivelser og vores samfund som helhed. At hjælpe børn og unge med at opbygge økonomisk ansvarlighed handler om, at de skal øve sig og starte på det tidligt. Vi er nødt til at se på økonomisk ansvarlighed på samme måde som stavning, matematik og andre færdigheder, som vi alle ved, at børn skal tilegne sig i deres barndom. Det skal integreres i de samtaler, vi som forældre har med vores børn over middagsbordet. Når vi køber ind eller leger "far, mor og børn" med vores yngste, ligesom det bør være en del af undervisningen hvert år på alle skoletrin. Vi vil som bank støtte denne dagsorden med programmer, viden og værktøjer. Men for at lykkes er én ting sikkert: Vi er nødt til at arbejde sammen med organisationer og uddannelsessektoren for at skabe den virkning, der giver vores børn de bedste chancer for en økonomisk sikker fremtid.

Som bank ønsker vi at give forældre mulighed for at

Anne Juel Jørgensen

Chef for Danske Banks
læringstiltag til børn og unge

Indholdsfortegnelse

<i>1. Introduktion: Udfordringen med “usynlige” penge</i>	6
Forebyggelse af økonomisk stress	8
Sådan lærer børn og unge om penge	10
<i>2. Økonomisk ansvarlighed i Danmark</i>	12
Øvelse gør mester	15
Regelmæssige lommepenge	16
At have og bruge en bankkonto	17
Mange former for øvelse og erfaring	18
Tip: Erfaringer med økonomisk beslutningstagning	19
Stærk økonomisk ansvarlighed starter tidligt	19
Behovsudsættelse	19
“Opsparingsmindset”	21
Holdning til at låne penge	21
I hvilken alder skal børn begynde at have lommepenge?	22
Fordelene ved at starte tidligt	24
Tip: Planlægning af en indkøbstur	25
Forståelse af penges rolle i samfundet	26
Formålet med skatter	26
Formålet med reklamer	27
Tip: Tænk over økonomisk beslutningstagning i film eller tv-serier	27
Forældreadfærd er afgørende	28
Indflydelsen fra forældrenes egen økonomiske ansvarlighed	29
Fælles ansvar for, hvordan pengene bruges	30
Vær åben om penge	32
Tip: Tal om penge	33
<i>3. Fremtiden: Forskydning af kurven gennem samarbejde</i>	34
<i>Referencer</i>	37
<i>Bilag</i>	38
Metode	38
Nøglebegreber	38
Undersøgelse af økonomisk ansvarlighed	39
Beregning af score for økonomisk ansvarlighed	40
Deskriptiv statistik	41

Introduktion: Udfordringen med “usynlige” penge

I dette afsnit

- Økonomisk stress kan have en negativ indvirkning på både ens økonomi og generelle trivsel
- Børn lærer primært ved at prøve tingene selv og ved at opdage mønstre i, hvad andre mennesker gør
- Oplysning er ikke tilstrækkeligt effektivt, hvis man skal lære om penge
- “Usynlige” penge kan ændre den måde, vi tænker på penge og træffer økonomiske beslutninger

Digitalisering og digitale betalingsmetoder har gjort det meget lettere at foretage finansielle transaktioner. Men de nye teknologier kan også påvirke, hvordan folk tænker på penge og træffer økonomiske beslutninger.

En analyse¹ af 1.000 husstandes faktiske indkøbsadfærd over en periode på seks måneder viste, at indkøbskurvene havde en større andel af fødevarer, der blev klassificeret som impulsive og usunde, når kunderne brugte kredit- eller betalingskort i stedet for kontanter til at betale for deres indkøb.

Du mærker ikke længere den samme "smerte", som når du tager fysiske penge, dvs. sedler og/eller mønter, op af lommen eller pungen for at betale for produkter eller ydelser.

Men især den finansielle verden bliver mere og mere digital og kompleks, så hvordan giver vi børn og unge de bedste muligheder for at lære at navigere i en verden, hvor penge er "usynlige"?

I hvilken alder skal børn begynde at have lommepenge?

Hvilke aspekter af den økonomiske beslutningstagning bør forældre tale åbent om i hjemmet?

Og mere generelt: Hvordan hjælper vi børn og unge med at opbygge økonomisk ansvarlighed?

Det er vores ansvar at hjælpe generation "usynlige penge"

Som en stor finansiel institution i Norden ser vi det som en del af vores ansvar at hjælpe børn og

unge med at udvikle de færdigheder, de har brug for til at navigere selv sikkert i et komplekst og digitalt finansielt miljø.

Samfund, virksomheder, individuelle borgere og familier nyder alle godt af økonomisk ansvarlighed, som er grundlaget for generel økonomisk trivsel. Derfor ønsker vi at sætte økonomisk ansvarlighed på dagsordenen.

I denne rapport præsenterer vi de første skridt, vi har taget i retning af at hjælpe børn og unge med at opbygge økonomisk ansvarlighed gennem en kombination af adfærdsvidenskab og udviklingspsykologi.

Forebyggelse af økonomisk stress

En god økonomi er vigtig for den generelle trivsel. Hvis du bekymrer dig om, hvorvidt du vil være i stand til at betale husleje i næste måned, vil det uden tvivl være svært at fokusere på opgaver på arbejdspladsen eller pleje familierelationer. Økonomisk trivsel kan også påvirke andre trivselsaspekter. Når folk kæmper for at tilbagebetale deres gæld, oplever de en vis form for økonomisk stress. Dette kan have stor negativ indflydelse på deres psykiske sundhed².

En lang række videnskabelige undersøgelser viser, at der er en sammenhæng mellem udviklingen i den tidlige barndom, og hvordan det går en senere livet. Det samme gælder for økonomisk ansvarlighed og trivsel. Ny viden viser, at voksnes økonomiske forhold også kan forudsiges af barndommens færdigheder og adfærd, i nogle tilfælde fra helt ned til 5 år³.

I Norden føler mindst 15 procent af alle forældre i de enkelte lande, at udsagnet "Jeg føler mig presset til at bruge penge på mine børn, selv når jeg ikke har råd til det" i nogen grad gælder for dem:

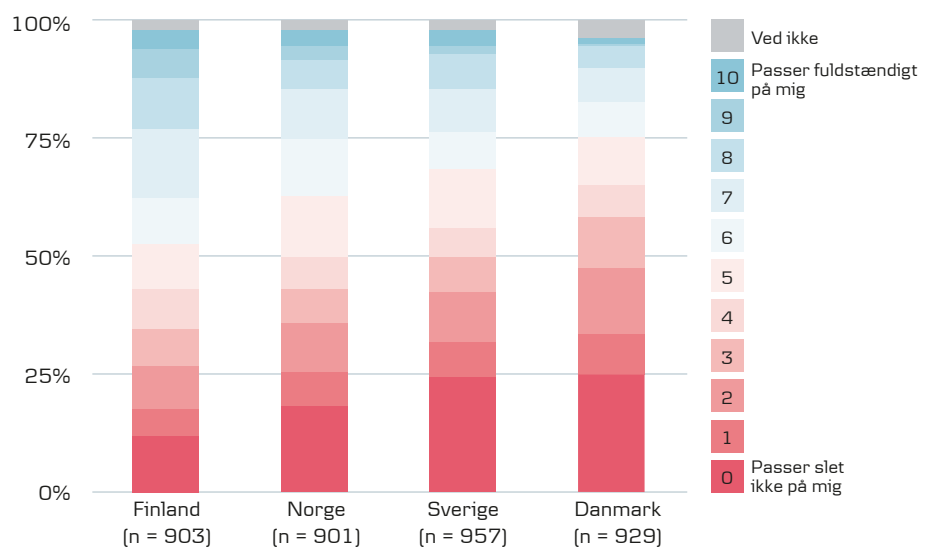
Hvor enig er du i følgende udsagn: Jeg føler mig presset til at bruge penge på mine børn, selv når jeg ikke har råd til det? (N = 3690)

Kilde: JKL.7 & YouGov 2020

15%

af alle forældre i de enkelte lande, at udsagnet "Jeg føler mig presset til at bruge penge på mine børn, selv når jeg ikke har råd til det"

Vi ser dette som en indikator for, at forældre i Norden kan opleve en vis grad af økonomisk stress. Det er utvivlsomt dyrt at have børn, men som det vil fremgå af de følgende afsnit, gør forældrene ikke deres børn nogen tjeneste i det lange løb, hvis de bruger penge, selv når de ikke har råd til det.

Økonomisk stress kan forebygges ved at opbygge økonomisk ansvarlighed.

Men hvad er økonomisk ansvarlighed?

Hvad mener vi med økonomisk ansvarlighed?

Vores mål er at forbedre den økonomiske ansvarlighed og trivsel hos børn i hele Norden. Og for at forbedre den økonomiske ansvarlighed skal vi kunne måle den. Og da man ikke kan måle ting, man ikke kan definere, er her vores definition af, hvad økonomisk ansvarlighed er:

Økonomisk ansvarlighed er evnen til at administrere sine penge godt - i det daglige og gennem store livsbegivenheder, dårlige tider og uforudsete udfordringer

Lad os beskrive en økonomisk ansvarlig person ved hjælp af denne definition⁴.

For at undersøge en persons økonomiske ansvarlighed skal man forstå de færdigheder, den viden, den adfærd, de holdninger, de bevæggrunde og den tilknytning til det finansielle system, der fører til ovennævnte karakteristika.

I afsnit 2 viser vi, hvordan vi har kortlagt den økonomiske ansvarlighed hos børn, unge og forældre i Norden.

Sådan lærer børn og unge om penge

For at hjælpe børn og unge med at opbygge økonomisk ansvarlighed skal man først forstå de strategier, de bruger, når de lærer generelt.

Børn og unge kan lære om penge og økonomisk beslutningstagning i en meget tidlig alder (se tabellen på næste side). Men det er vigtigt at huske på, at børn ikke er "små voksne".

De grundlæggende læringsstrategier, som især små børn bruger⁵ er

- **Efterligning** - læring gennem deres *oplevelser* ved at gøre, hvad andre mennesker gør, og
- **Induktion** - opdagelse af mønstre i deres *observationer*

Disse strategier betyder, at blot at

fortælle børn og unge, hvad de skal gøre, eller give dem oplysninger er en ineffektiv metode til at lære dem at træffe økonomiske beslutninger.

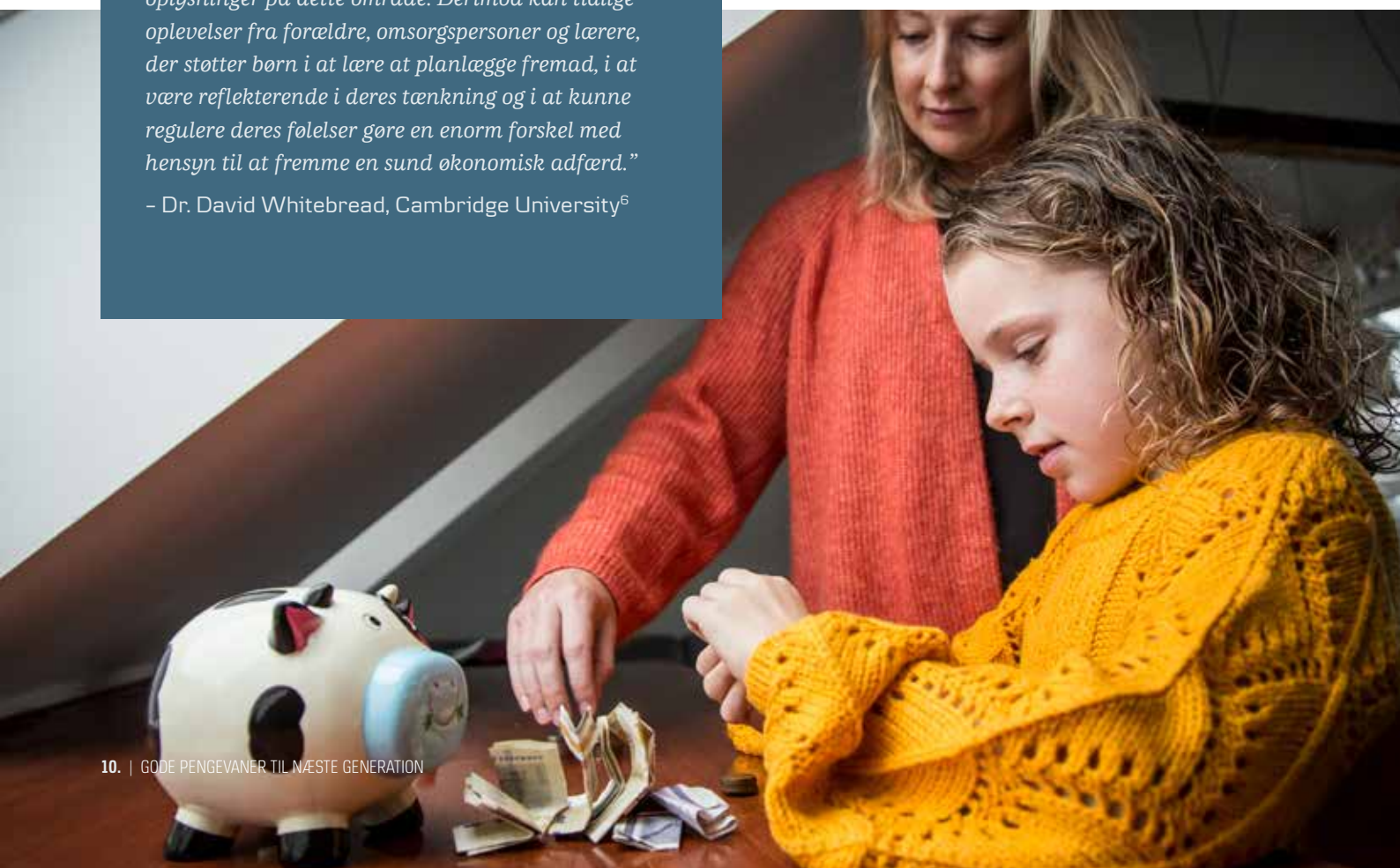
Information er ikke nok

Hvis mennesker var helt rationelle, ville det være nok blot at give dem oplysninger, lade dem lære af sig selv og derefter forvente, at de kunne træffe gode økonomiske beslutninger.

Dette er dog langt fra tilfældet, især når det handler om at lære børn om penge. Som en førende psykolog inden for kognitiv udvikling og specialist i de tidlige år udtrykker det:

"Man ved nu, at det er ineffektivt blot at give oplysninger på dette område. Derimod kan tidlige oplevelser fra forældre, omsorgspersoner og lærere, der støtter børn i at lære at planlægge fremad, i at være reflekterende i deres tænkning og i at kunne regulere deres følelser gøre en enorm forskel med hensyn til at fremme en sund økonomisk adfærd."

- Dr. David Whitebread, Cambridge University⁶

Med andre ord – selv om børn og unge ved, hvordan man laver et budget, en plan for fremtiden osv., betyder det ikke nødvendigvis, at de rent faktisk vil gøre disse ting, når de bliver unge voksne. De har brug for at øve sig.

Aspekter af økonomisk beslutningstagning, som børn kan lære	Aldersgruppe			
	3-4	5-6	7-8	9-11
Hvordan man tæller forskellige ting (f.eks. efter tal, farver, størrelse og form)	●	●	●	●
At mønter og sedler har forskellige værdier	●	●	●	●
At ting koster forskellige beløb, såsom legetøj eller busbilletter	●	●	●	●
At penge kan bruges forskellige steder og til forskellige ting	●	●	●	●
At penge skal opbevares et sikkert sted	●	●	●	●
At penge kun kan bruges én gang	●	●	●	●
Den nøjagtige værdi af mønter og sedler		●	●	●
Vigtigheden af at vente på byttepenge og kontrollere beløbet		●	●	●
At det er vigtigt at holde øje med sine udgifter		●	●	●
At man kan løbe tør for penge, hvis man ikke holder øje med, hvad man bruger dem til		●	●	●
At man kan vælge mellem at bruge penge og spare op		●	●	●
Hvordan man laver en simpel plan for sine udgifter, f.eks. en indkøbsliste		●	●	●
Hvordan man kontrollerer, hvad pengene er brugt på, f.eks. ved at tjekke en kvittering		●	●	●
At der er forskel på ting, man har brug for, og ting, man gerne vil have		●	●	●
At der kan være konsekvenser, hvis pengene ikke opbevares sikkert eller bliver stjålet, og hvordan sådanne situationer føles		●	●	●
Hvor pengene kommer fra		●	●	●
Hvordan lån fungerer			●	●
At der både er lønnede og ulønnede job			●	●
Simple beregninger baseret på valutakurser				●
At andre lande kan bruge andre valutaer end ens egen				●
Hvordan man laver og følger et simpelt budget og holder øje med udgifterne				●
Hvordan man kontrollerer grundlæggende økonomiske oplysninger, f.eks. kvitteringer, regninger og kontoudtog				●
Hvordan reklamer bruges til at overtale folk til at bruge penge				●
Hvordan man sammenligner priser og vælger, hvordan man får mest værdi for pengene				●
At der er risici forbundet med at bruge penge online, f.eks. pyramidespil og phishingangreb				●
Hvad renter er, og hvordan de fungerer				●
Fordele ved at spare op og forklare nogle af de risici, der er forbundet med låntagning				●

Økonomisk ansvarlighed i Danmark

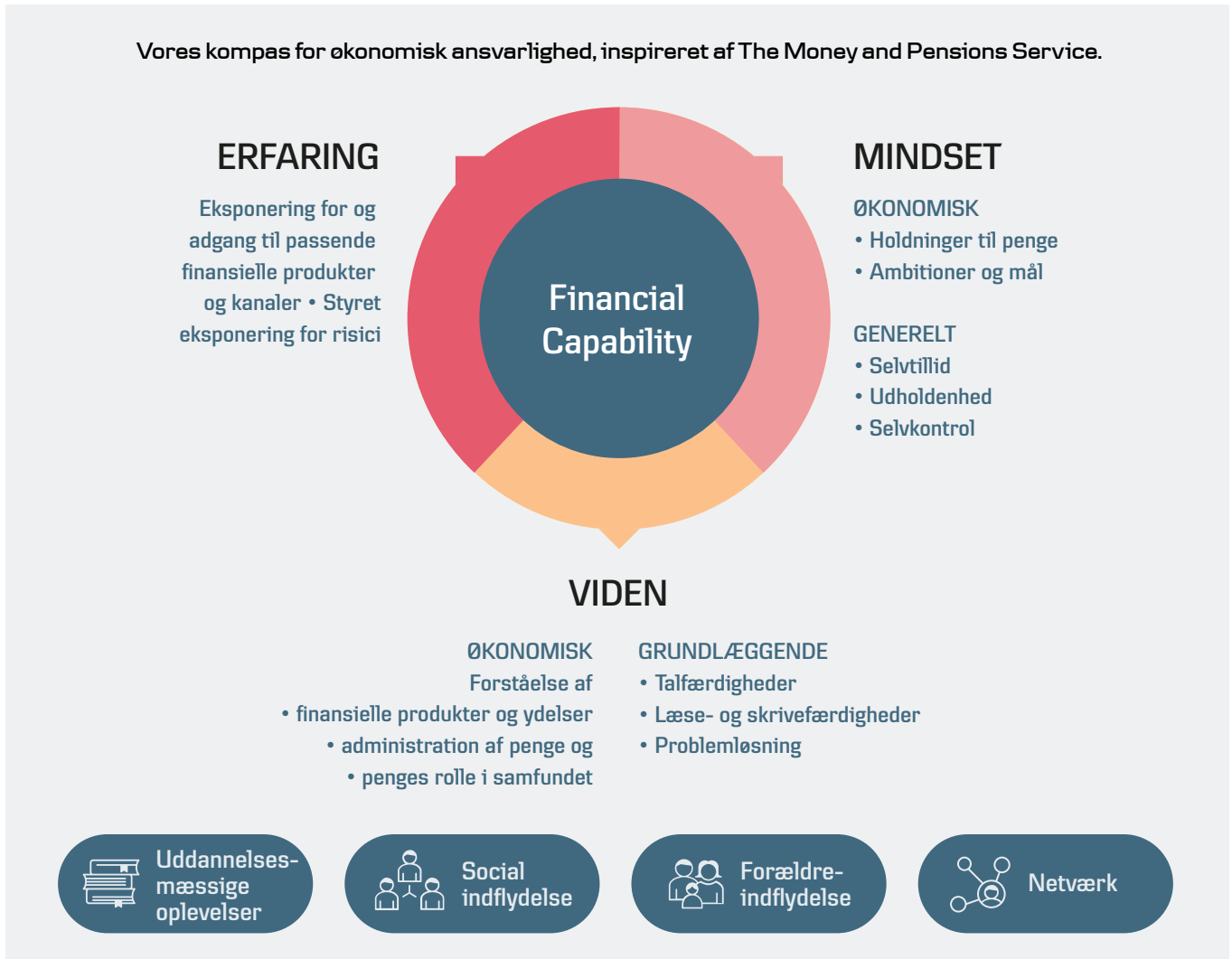
I dette afsnit

- Økonomisk ansvarlighed består af de tre byggesten erfaring, mindset og viden
- Vi har lavet en undersøgelse med mere end 3.500 børn og unge fra Norden for at undersøge deres økonomiske ansvarlighed
- Vigtige huskepunkter til opbygning af økonomisk ansvarlighed:
  - Øvelse gør mester
  - Start tidligt, ideelt set når børnene er 3-4 år gamle
  - Forståelse af penges rolle i samfundet
  - Hvad forældre *gør* er vigtigere, end hvad de siger
- Konkrete tips til forbedring af den økonomiske ansvarlighed

Vores mål er at forbedre den økonomiske ansvarlighed hos børn, unge og forældre i Norden. For at gøre dette havde vi brug for et baselinescenarie; en forståelse af den nuværende økonomiske ansvarlighed.

Baselinescenariet blev fastsat ud fra en undersøgelse blandt 3.690 børn og unge og deres forældre fra Danmark, Norge, Sverige og Finland. Undersøgelsen er baseret på vores nye kompas for økonomisk ansvarlighed:

Modellen er udviklet gennem viden fra udviklingspsykologien og viser de tre vigtigste byggesten for økonomisk ansvarlighed (erfaring, mindset og viden). Nederst ser du de fire primære kilder til indflydelse på de tre hovedkomponenter: uddannelsesmæssige erfaringer, social indflydelse,

forældreindflydelse og netværk.

Den undersøgelse, vi brugte til at måle den økonomiske ansvarlighed, består af spørgsmål, der specifikt vedrører hver af de tre byggesten (se bilag 1.3 Beregning af økonomisk ansvarlighed for nærmere oplysninger):

Her kan du se scoren for økonomisk ansvarlighed hos børn og unge på tværs af aldersgrupper i Danmark:

Som forventet stiger den økonomiske ansvarlighed med alderen. Vi ser en stigning på tværs af alle tre kategorier med alderen, men især viden forbedres relativt. Som 12-årig har du simpelthen en bedre forståelse af penge, end du havde som 5-årig. Mindsettet forbedres mindst med alderen, da erfaring er den kategori, der forbedres mest nominelt. Som 12-årig vil du have været meget mere eksponeret for penge og haft lejlighed til at øve dig i at administrere dem.

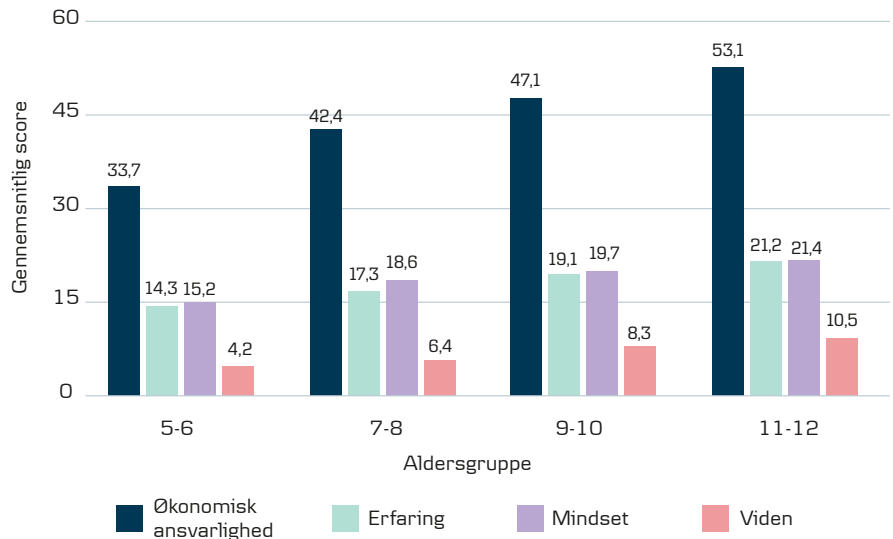
Erfaring og mindset har større indflydelse på økonomisk ansvarlighed. Derfor har vi beregnet vores scorer for økonomisk ansvarlighed, således at erfaring og mindset vægter mere i den endelige score end viden⁷.

Som at lære at cykle

En nyttig analogi til at forstå vores tilgang til at opbygge økonomisk ansvarlighed er at forestille sig en 5-årig, som skal lære at cykle. Du ville aldrig bare give ham eller hende en bog om, hvordan cykler fungerer. Bøger om dæktryk, bevægelsesfysik og energioverførsel. Og du forventer heller ikke, at en ung person kan cykle selvsikkert gennem trafikken efter at have brugt deres barndom på at læse - og gennemføre tests - om cykler.

Scorer for økonomisk ansvarlighed på tværs af aldersgrupper (N = 929)

Kilde: /KL.7 & YouGov 2020

Tværtimod ville du begynde med en rigtig cykel, som barnet kan røre ved (erfaring). Du ville opmuntre og støtte barnet og først fjerne støttehjulene, når barnet føler sig selvsikker (mindset). Barnets viden kommer senere, når han eller hun er gammel nok til at cykle i trafikken og skal lære færdselsreglerne.

Det er vigtigt at vide, at når du skal lære at cykle, skal du nogle gange falde og slå hul på knæene - i et sikkert miljø.

Det samme gør sig gældende, når du skal lære om penge. Børn har brug for at opleve at bruge penge på noget, vide, hvordan det føles, at pengene er væk, og lære at behovsudsætte, spare op og over tid være i stand til at bruge penge igen.

Uddannelse i økonomi kræver mere af forældrene for at være lige så sjovt som at cykle, så det er vigtigt, at både forældre og institutioner finder ud af, hvordan de kan engagere børn og unge.

I de følgende fire afsnit afslører vi scorerne for økonomisk ansvarlighed og giver retningslinjer for, hvordan du kan forbedre den økonomiske ansvarlighed.

Øvelse gør mester

Uanset færdighed kommer selvsikkerhed af bevidst og kontinuerlig øvelse. Det er nødvendigt med erfaring, uanset om du skal lære at cykle eller lære, hvordan penge fungerer. Som udtrykt af en førende psykolog inden for kognitiv udvikling og specialist i de tidlige år, der har undersøgt, hvordan børn får de bedste muligheder for at lære om penge:

“Det er vigtigt at skabe situationer, hvor barnet kan opleve processen eller idéen i stedet for blot at blive fortalt om den.”

- David Whitebread⁸

Jo mere erfaring du har med penge og med at træffe dine egne beslutninger, jo mere økonomisk ansvarlig bliver du. Med andre ord: Øvelse gør mester.

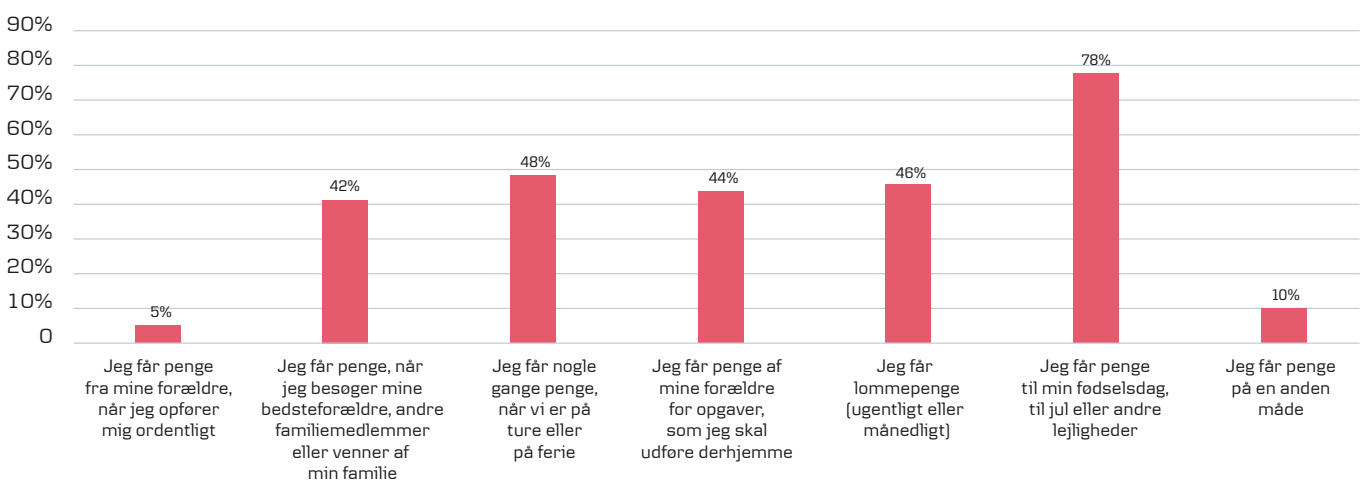
For at kunne træffe økonomiske beslutninger kræver det, at du har dine egne penge. På tværs af alle aldersgrupper får børn og unge i Danmark deres egne penge fra en række forskellige kilder og ved forskellige lejligheder:s:

78%
af danske børn og unge får penge til fødselsdag, til jul eller ved andre lejligheder.

“Hvor får du dine penge fra?” Du kan give mere end ét svar (N = 858)

Kilde: /KL.7 & YouGov 2020

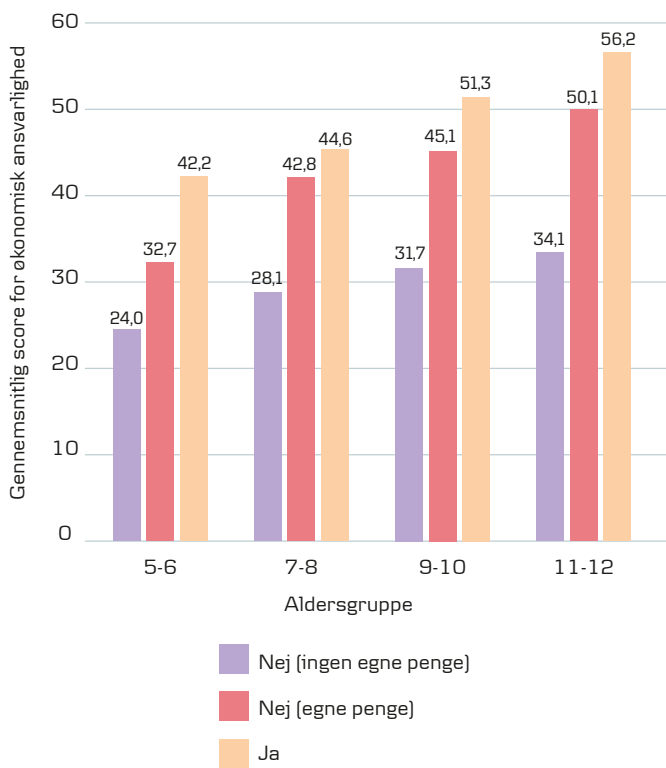

Regelmæssige lommepenge

De børn og unge i Danmark, der regelmæssigt får lommepenge, er mere økonomisk ansvarlige end dem, der har deres egne penge, men ikke får lommepenge regelmæssigt. Begge grupper er mere økonomisk ansvarlige end de børn og unge, som ikke har deres egne penge. Her er de danske resultater:

“Jeg får lommepenge regelmæssigt (ugentligt eller månedligt)” (N = 929)

Kilde: /KL.7 & YouGov 2020

Her er det vigtigt at bemærke, at det ikke er mængden af penge, der betyder noget, men hvor ofte børn har penge mellem hænderne.

For at vende tilbage til analogien om at lære at cykle er det langt mere effektivt at øve sig et par minutter flere gange om dagen eller ugen end at øve sig en time en gang om måneden.

At have og bruge en bankkonto

En anden mulighed for at få erfaring med penge er at have din egen bankkonto. Vi spurgte børn og unge, der har en bankkonto, hvad de brugte den til ud fra følgende muligheder:

- Til at holde styr på mine penge på en computer
- Til at holde styr på mine penge på min mobil

- Så jeg kan hæve penge
- For at se, hvor mange penge jeg har
- Så jeg kan bruge et betalingskort
- Til at sætte penge ind

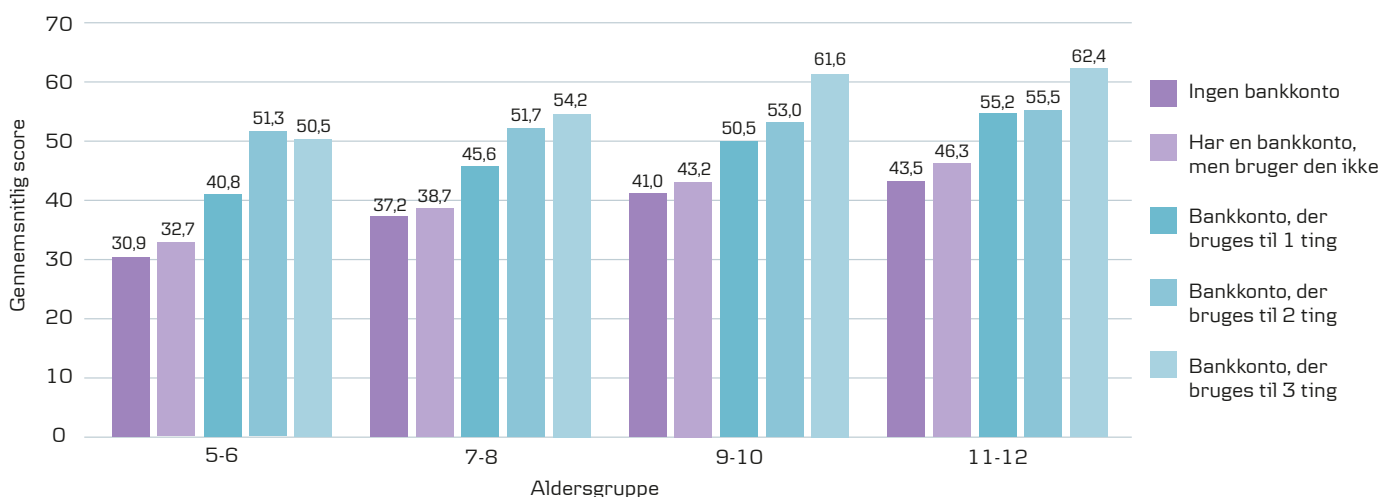
Her ser vi en positiv sammenhæng mellem scoren for økonomisk ansvarlighed og at have og især *bruge* en bankkonto i Danmark. Jo flere ting et barn eller en ung person bruger sin bankkonto til, jo større økonomisk ansvarlighed:

Dataene viser, at hvis du blot har en bankkonto, men ikke bruger den, svarer det til slet ikke at have en bankkonto, i det mindste ud fra perspektivet om økonomisk ansvarlighed.

Både i forhold til lommepenge og det at have bankkonto er der et klart og tydeligt mønster i alle aldersgrupper: Regelmæssige lommepenge og hyppig brug af en bankkonto hænger sammen med en høj grad af økonomisk ansvarlighed.

At have og bruge en bankkonto og økonomisk ansvarlighed (N = 929)

Kilde: /KL.7 & YouGov 2020

Mange former for øvelse og erfaring

Den mest effektive vej til økonomisk ansvarlighed er at give børn og unge mulighed for at få deres egne penge, så de får erfaring med at træffe økonomiske beslutninger. Men der er mange andre muligheder for børn for at lære.

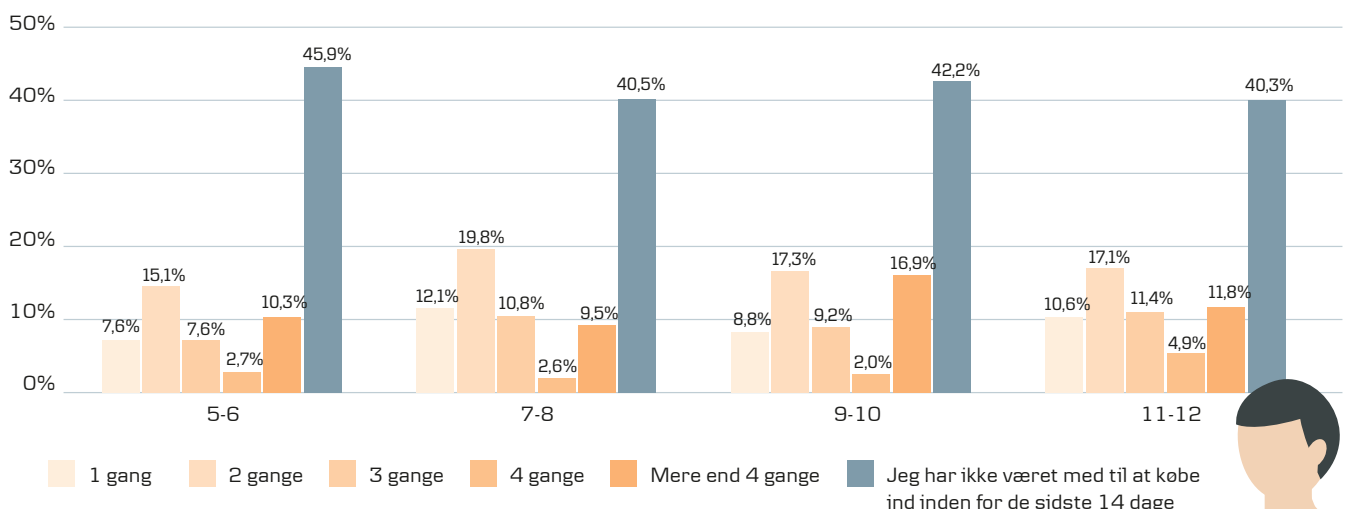
Feks. har ca. 50 procent af børn og unge i Danmark været med ude at købe ind:

50%
af børn og unge
i Danmark været
med ude at
købe ind

“Hvor mange gange har du i løbet af de sidste 14 dage været med til at købe ind (enten fysisk eller online)” (N = 929)

Kilde: /KL.7 & YouGov 2020

Men fire ud af 10 børn og unge er åbenbart ikke med til at købe ind, hverken i fysiske butikker eller online⁹.

Ved at observere mønstre i deres omgivelser vil børn og unge, der ser økonomiske transaktioner finde sted, der på indkøbsturen taler med deres forældre om, hvorfor nogle varer, der ligner hinanden, koster forskellige beløb, og som ofte får mulighed for at lære, have de bedste forudsætninger for at opbygge økonomisk ansvarlighed.

Tip: Erfaringer med økonomisk beslutningstagning

Ud over at give børn og unge lomme penge regelmæssigt og en bankkonto er der mange andre muligheder for at forbedre hovedkomponenten erfaring gennem erfaring med økonomisk beslutningstagning.

Her er to øvelser, som forældre kan afprøve derhjemme:

Kontantuge

Brug kontanter til alle udgifter i en hel uge.

Involver dit barn, når du betaler for ting i løbet af ugen.

Lad barnet aflevere kontanterne, og hjælp ældre børn med at tælle dem først eller kontrollere byttepengene.

Planlægning

Lav en liste over de ting, du vil gøre sammen med dit barn i løbet af de næste par dage, herunder offentlig transport og snacks.

Læg kontanter, der dækker alle omkostningerne, i en pung, og lad dit barn betale for alle tingene ved kassen med pengene i pungen.

Hvis dit barn gerne vil have noget andet, kan du forklare, at der så måske ikke er penge nok i pungen til de andre ting, de gerne vil.

Stærk økonomisk ansvarlighed starter tidligt

Noget af det vigtigste, vi ved, når det handler om at lære børn om penge, er: jo tidligere, jo bedre. Det psykologiske grundlag for opbygning af økonomisk ansvarlighed etableres, når børn er 7 år gamle¹⁰.

Kort sagt, jo flere muligheder et barn får for at træffe økonomiske beslutninger, jo flere muligheder er der for at øve sig, måske fejle, og lære. Og jo *tidligere* man begynder at opbygge økonomisk ansvarlighed, jo flere muligheder får barnet.

Et velkendt begreb fra udviklingspsykologien er behovsudsættelse: I hvor høj grad en person er i

stand til at modstå en umiddelbar belønning for at modtage en større belønning senere.

Behovsudsættelse

Et klassisk eksempel, når man skal studere behovsudsættelse, er "skumfidustesten"¹¹. Lad børnene deltage i et eksperiment. Sæt dem i et rum på en stol foran et bord. På bordet er der en tallerken med en enkelt skumfidus. Sig til barnet: "Jeg bliver lige nødt til at gå ud lidt. Hvis skumfidusen stadig er der, når jeg kommer tilbage, får du to skumfiduser."

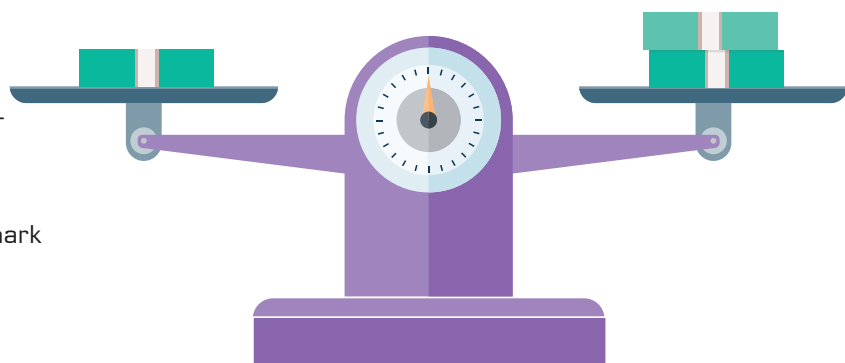

Formålet med eksperimentet var at undersøge børns evne til at udsætte deres behov for at få en større belønning senere.

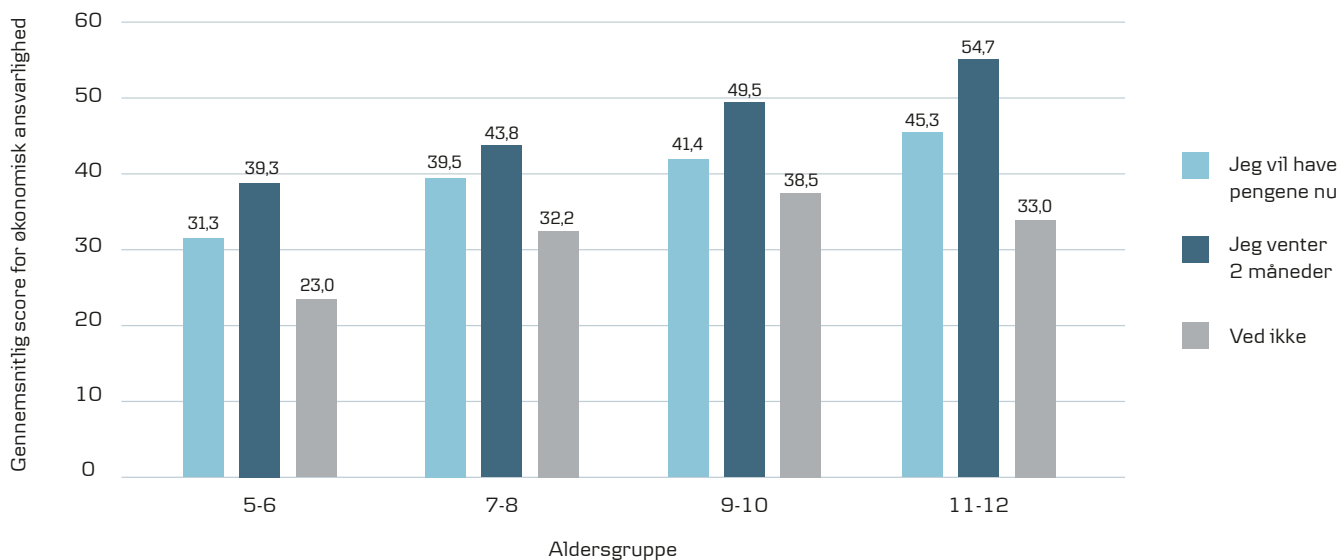
Forskerne fulgte op med en undergruppe af de deltagende børn, da de nåede ungdomsårene, og konstaterede, at de, der var i stand til at behovsudsætte – og fik to skumfiduser som børn – havde en bedre uddannelse og mere succes i livet generelt end dem, der ikke ventede.

Vi stillede deltagerne i vores undersøgelse i Danmark et begrebsmæssigt lignende spørgsmål:

“Forestil dig, at du bliver tilbudt nogle penge. Du kan få 1.000 kr. nu eller 2.000 kr., hvis du venter to måneder.” (N = 929)

Kilde: /KL.7 & YouGov 2020

De børn og unge, der, i hvert fald når de bliver spurgt om det, kan behovsudsætte, scorer højere på økonomisk ansvarlighed. Det er interessant, at dem, der ikke ved, hvordan de ville reagere på et sådant valg, har en meget lavere score end dem, der siger, at de ville vælge det mindre beløb med det samme^{12,13}.

Behovsudsættelse er en forudsætning for at udvikle et "opsparingsmindset", som i vores data hænger sammen med en høj grad af økonomisk ansvarlighed.

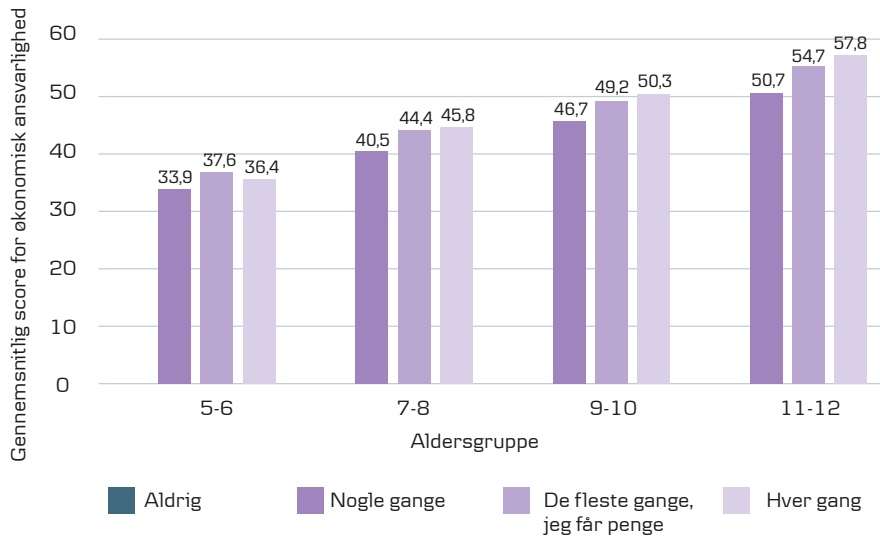
“Opsparingsmindset”

Der er en betydelig forskel i den økonomiske ansvarlighed hos børn og unge i Danmark, som sparer op, og dem, der ikke gør:

I Danmark sagde kun meget få, at de "aldrig sparer op", så de er ikke medtaget her. Tendensen her er, at et opsparingsmindset, hvor du sparer op de fleste gange eller hver gang, du får penge, hænger sammen med den overordnede score for økonomisk ansvarlighed, idet dem, der sparer op, oftere har en højere score.

“Hvor ofte sparer du op, når du får penge?” (N = 858)

Kilde: /KL.7 & YouGov 2020

Holdning til at låne penge

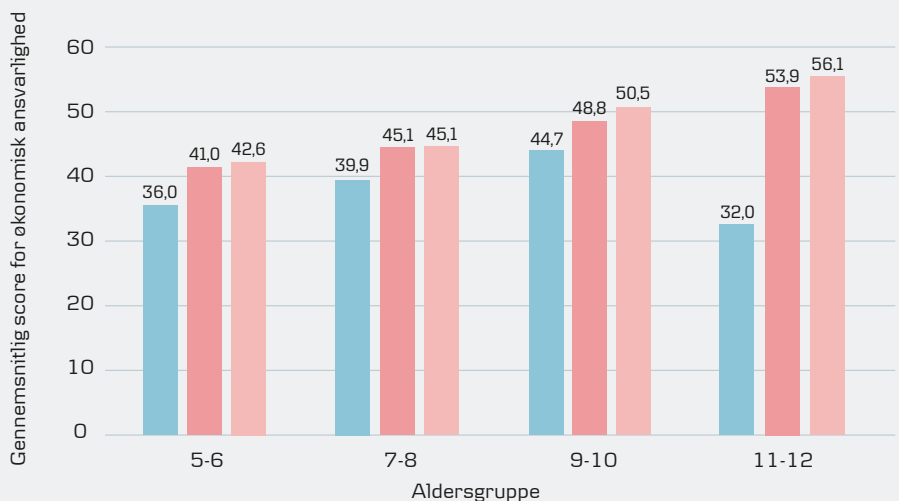
Et andet vigtigt aspekt af økonomisk ansvarlighed er ens holdning til at låne penge.

Her kan vi se, at børn og unge i Danmark, der mener, at det er OK at låne penge, også selv om de ikke kan betale pengene tilbage, har en lav grad af økonomisk ansvarlighed:

- Det er OK at låne, også selv om man ikke kan betale tilbage ■
- Det er OK at låne, men kun hvis man kan betale tilbage ■
- Jeg vil helst ikke låne af andre ■

Hvilken sætning beskriver bedst, hvad du synes om at låne penge? (N=929)

Kilde: /KL.7 & YouGov 2020

Der er ingen væsentlig forskel mellem dem, der foretrækker slet ikke at låne penge, og dem, der mener, det er OK at låne, men kun hvis de kan betale pengene tilbage. De har begge en anden score for økonomisk ansvarlighed end dem, der mener, det er OK at låne penge, selv om de ikke kan betale dem tilbage..

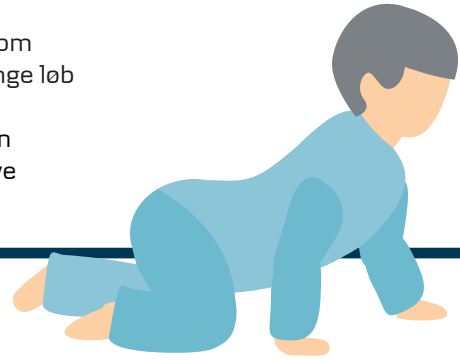
I hvilken alder skal børn begynde at have lommepenge?

Tidlige erfaringer med penge og økonomiske beslutninger afhænger af forældrene og deres holdning til penge. Forskning¹⁴ viser, at forældre 1 har en tendens til at støtte børns viden, snarere end deres erfaring og mindset 2. ofte siger det rigtige, men

undlader at følge deres egne råd om økonomiske beslutninger 3. nogle gange ikke forstår de underliggende grunde til, at de moralprædikener, de bruger som rådgivning, er gavnlige i det lange løb

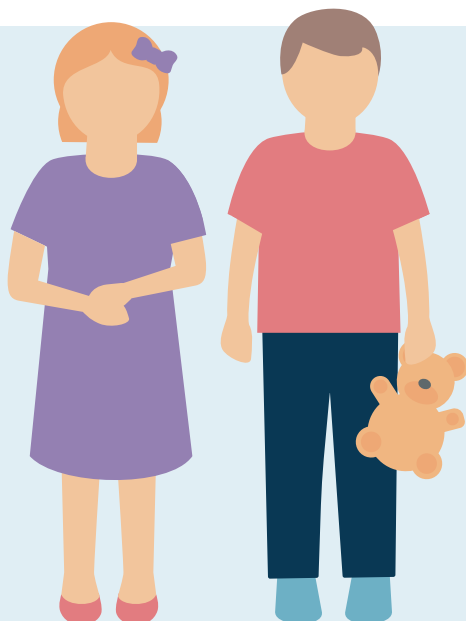
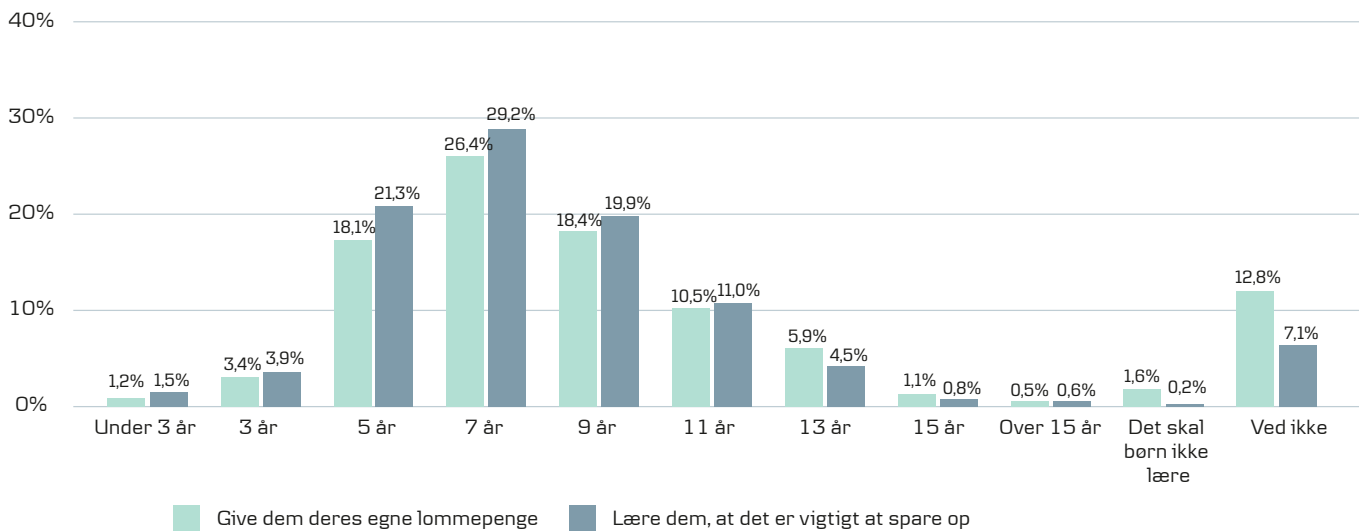
Vi spurgte forældrene, i hvilken alder børn skal begynde at have

lommepenge, og i hvilken alder børn skal begynde at lære om vigtigheden af at spare op:

“Hvor gammel mener du, dit barn skal være, før du starter med følgende aktiviteter?” (N = 929)

Kilde: /KL.7 & YouGov 2020

Her kan vi se, at danske forældre generelt mener, at deres børn skal lære om vigtigheden af at *spare op*, før de lader dem få deres egne penge. Dette viser, at forældre er bedre til at støtte deres børns *viden* og *mindset* end deres *erfaring*. Det, der styrker børns og unges økonomiske ansvarlighed mest, er, når det, de lærer om at spare op, går hånd i hånd med praktisk erfaring med, hvad det vil sige at spare op.

Dataene viser, at knap halvdelen af forældrene mener, at børn skal

begynde at have lommepenge i en alder af 7 år eller tidligere. Men som vi så i begyndelsen af dette afsnit, lægges grundlaget for en stærk økonomisk ansvarlighed i en alder af 7 år, hvilket viser fordelene ved at starte endnu tidligere. Det er interessant, at mindre end én ud af fire forældre tror, at den rigtige alder at begynde at få lommepenge i er fra 5 år eller før.

Data viser, at lommepenge er en fantastisk løftestang til at støtte økonomisk ansvarlighed. Det at give børnene et lille beløb i lommepenge i

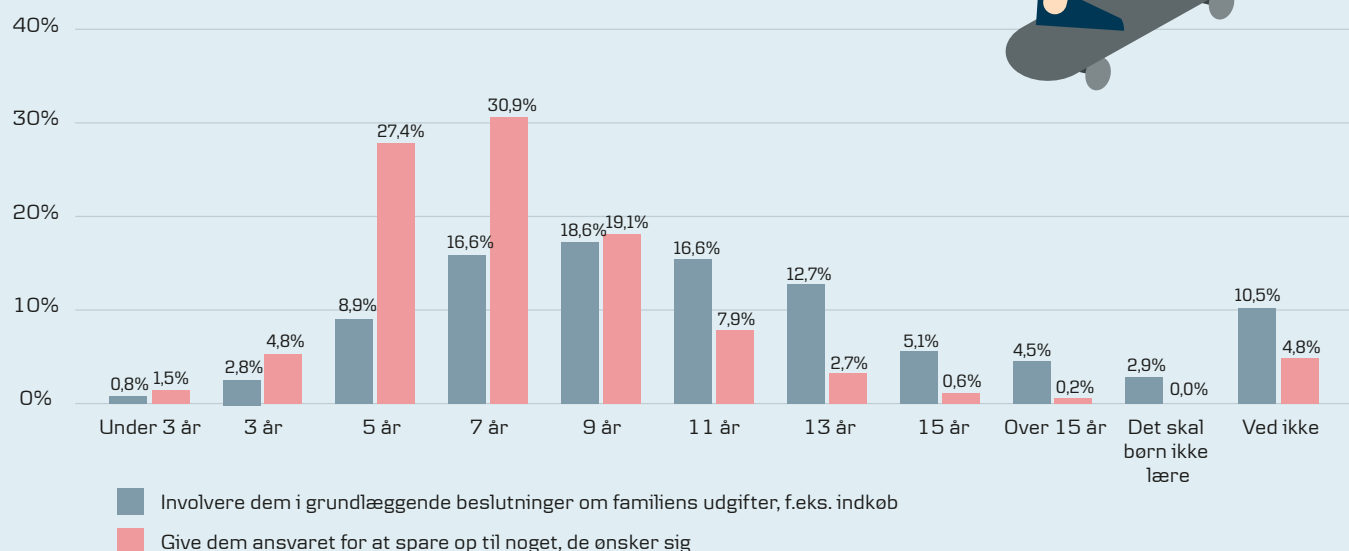

en tidlig alder fra 5 år eller endnu tidligere skal derfor kun ses som en støtte til at styrke børns økonomiske ansvarlighed. Det er vigtigt at bemærke, at 20 procent af forældrene mener, at børn skal være mindst 11 år, før de skal have lomme penge, eller slet ikke bør have lomme penge. Det betyder, at ét ud af fem børn eller unge i denne analyse ikke får mulighed for at øve

sig i at træffe økonomiske beslutninger, hvilket de uundgåeligt vil få brug for, når de bliver fuldt ansvarlige for deres egen økonomiske trivsel. Desuden var der en forskel, da vi spurgte danske forældre om, hvornår børn og unge 1) skal inddrages i grundlæggende beslutninger om familieudgifter, og 2) skal have ansvaret for at spare op til noget, de gerne vil have:

“Hvor gammel mener du, dit barn skal være, før du starter med følgende aktiviteter?” (N = 929)

Kilde: /KL.7 & YouGov 2020

Både involvering i grundlæggende økonomiske beslutninger omkring familieudgifter og det at være ansvarlig for at spare op til noget er vigtigt for opbygningen af økonomisk ansvarlighed.

Men i betragtning af, at grundlæggende økonomiske beslutninger træffes meget oftere end det at spare op til noget, ville det være bedre, hvis flere forældre mente, at børn bør involveres i

grundlæggende økonomiske beslutninger tidligere, end vores data viser, fordi der er stærke beviser for, at det er bedre at starte tidligt.

To ud af tre forældre mener, at børn bør have ansvaret for at spare op til noget, de gerne vil have, fra 7 år eller før.

I modsætning hertil mener mindre end én ud af tre forældre, at de

bør involveres i grundlæggende beslutninger om familieudgifter i denne alder.

Kun 4 procent af forældrene mener, at børn skal være 13 år eller ældre, før de er ansvarlige nok til at spare op til noget, de gerne vil have, mens 25 procent af forældrene mener, at de bør være i denne alder, før de bliver involveret i beslutninger om familiens udgifter – hvis de overhovedet skal involveres.

Fordelene ved at starte tidligt

En undersøgelse¹⁵ fra 2018 så på en gruppe børns økonomiske ansvarlighed og revurderede dem et par år senere, da de var blevet unge voksne.

Hvis børnene havde større økonomiske færdigheder som børn, havde de som unge voksne:

- en større opsparing
- større tilbøjelighed til at vælge langsigtet frem for kortsigtet økonomisk gevinst
- mindre tilbøjelighed til at låne, f.eks. kassekredit, kreditkort og af venner/familie

Hvis børnene aktivt sparede op eller havde et opsparingsmindset, var de som unge voksne:

- mere trygge ved at træffe beslutninger om finansielle produkter og ydelser
- mindre tilbøjelighed til at låne, f.eks. kassekredit, kreditkort og af venner/familie
- mindre tilbøjelige til at føle, at deres regninger var en byrde

Hvis børnene var mere tilbøjelige til at sætte sig et mål, var de som unge voksne:

- mindre tilbøjelige til at føle sig presset til at bruge penge på samme måde som deres venner, når de ikke havde råd til det

Tip: Planlægning af en indkøbstur

Det primære tip til forældre og omsorgspersoner er at indse vigtigheden af at starte tidligt. Opbygning af økonomisk ansvarlighed kræver muligheder for at øve sig. En tidlig start betyder, at børn vil få flere muligheder for at øve sig og lære.

Her er en effektiv måde at gøre en almindelig indkøbstur til en lærerig oplevelse på.

Indkøb af dagligvarer – den økonomisk ansvarlige måde

Børn helt ned til 3-4 år er ofte ivrige efter at hjælpe og kan let inddrages i planlægningen af en indkøbstur:

- Lad børnene hjælpe med at finde ud af, hvad I skal købe.
- Lav en indkøbsliste sammen.
- Del listen op i ting, I har brug for (mad, husholdningsartikler) og ting, I gerne vil have (slik, snacks).
- Tag på indkøb (evt. i et onlinesupermarked).
- Sig tak for hjælpen til børnene.

Forståelse af penges rolle i samfundet

Traditionelle forsøg på at forberede børn og unge til et liv, der indeholder mange økonomiske beslutninger, har fokuseret på traditionel undervisning og på information.

En af de største undersøgelser af finansiel forståelse til dato¹⁶ omfattede, hvilken indflydelse undervisning i finansiel forståelse har på finansiel *adfærd*. I denne undersøgelse indgik resultaterne fra 168 forskningsartikler, der dækkede 201 akademiske studier:

“Vi kan konstatere, at interventioner for at forbedre finansiel forståelse kun forklarer 0,1% af variansen i den undersøgte finansielle adfærd, med svagere virkninger i lavindkomstsegmentet.”

Finansiel forståelse (dvs. viden) alene tager ikke højde for karakteren af finansiel adfærd. Men der er typer af viden, der hænger sammen med en høj grad af økonomisk ansvarlighed: viden om og forståelse af penges rolle i samfundet.

Formålet med skatter

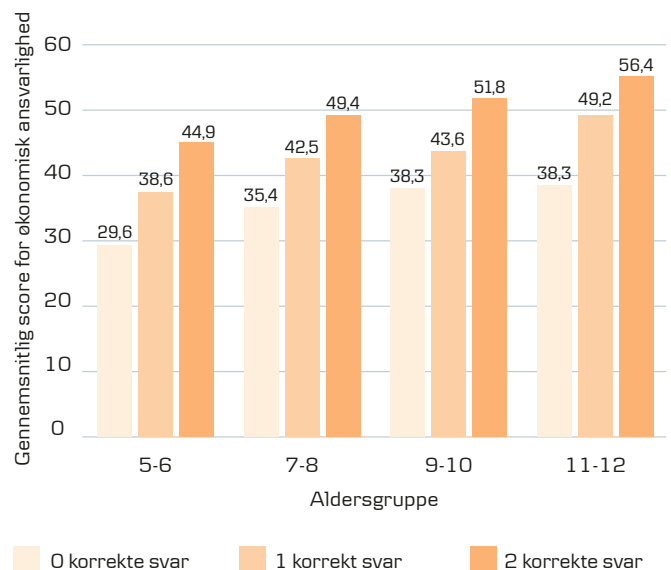
Børns og unges generelle viden om, hvordan penge fungerer i samfundet, er en stærk indikator for økonomisk ansvarlighed.

For eksempel har børn og unge i Danmark med de mest korrekte svar på spørgsmål om formålet med skatter den største økonomiske ansvarlighed. Børnene og de unge blev spurgt, hvad formålet med skatter er, og de kunne vælge flere af følgende svar:

- At betale for hospitaler og veje
- At sikre, at folk ikke tjener for mange penge
- At betale for folks spilgevinster
- At betale for politiet og skolerne
- At betale for varerne i supermarkeder

Korrekte svar om formålet med skatter (N = 929)

Kilde: /KL.7 & YouGov 2020

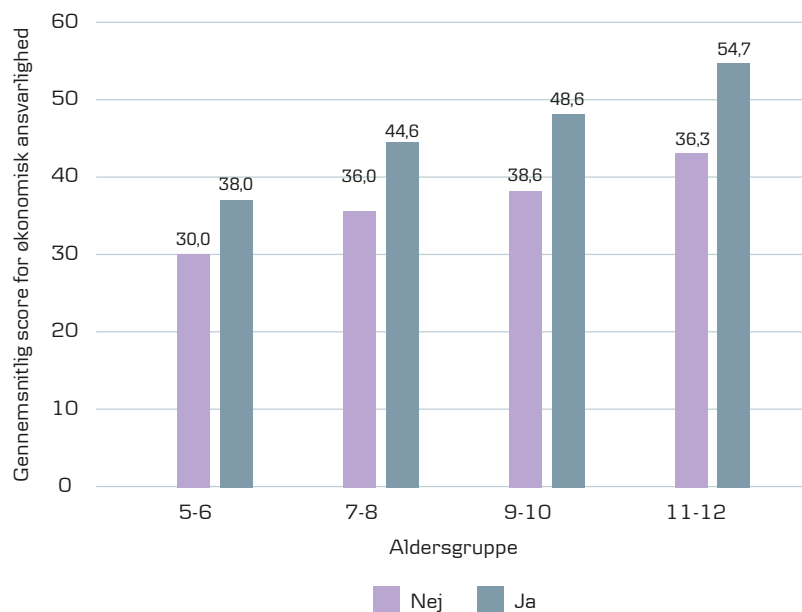

Formålet med reklamer

Et andet eksempel er bevidstheden om, hvad reklamer er beregnet til at gøre. De i Danmark, der er klar over, at reklamer er beregnet til at få os til at købe noget, udviser større økonomisk ansvarlighed end dem, der ikke tror, at dette er målet med dem:

“Formåle med reklamer er at få mig til at købe ting.” (N = 929)

Kilde: /KL.7 & YouGov 2020

Dette viser yderligere, at viden om penges rolle i samfundet eksemplificeret her i form af reklamer er en god indikator for den samlede økonomiske ansvarlighed.

En stor del af forståelsen af penges rolle i samfundet læres i skolen, men forældre og omsorgspersoner har mange muligheder for at hjælpe børn og unge med at få en dybere forståelse.

Tip: Tænk over økonomisk beslutningstagning i film eller tv-serier

Hvis børn eller unge ser tv eller videoer online, så se det sammen med dem. Fortæl dem, at de fleste reklamer er beregnet til at få folk til at købe ting og ydelser – også de mere subtile reklamer fra deres foretrukne youtubere.

Fortæl dem, hvad der sker, når en person i en film eller et tv-program køber noget. Situationer, hvor deres favoritperson træffer en økonomisk beslutning eller bytter én ting for en anden, er en særlig god mulighed for at tale om penge, fordi samtalen vil tage afsæt i noget, som de allerede er interesseret i.

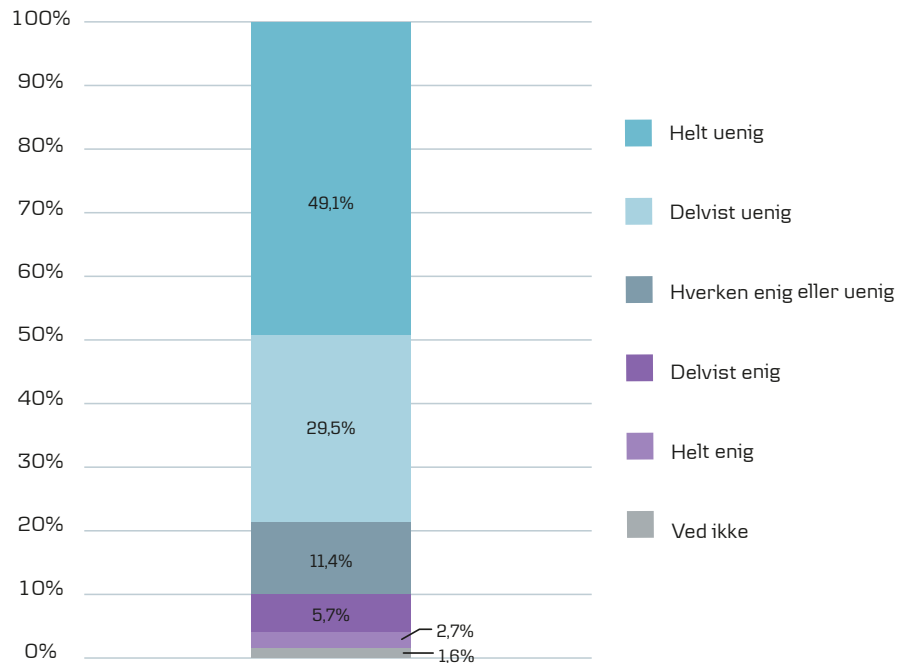
Forældreadfærd er afgørende

Som nævnt i indledningen lærer børn primært ved at efterligne (gøre, hvad andre gør, og forsøge tingene selv) og induktion (observere og genkende mønstre). Disse læringsstrategier betyder, at forældrenes *adfærd* i vid udstrækning er vigtigere for opbygningen af økonomisk ansvarlighed end det, de siger.

Vores data viser, at det er forskelligt, i hvor høj grad forældre i Danmark er enige om, at børn ikke skal involveres i, hvordan penge fungerer:

“Hvor enig er du i følgende udsagn: Børn bør ikke involveres i, hvordan penge fungerer”(N = 929)

Kilde: /KL.7 & YouGov 2020

I Danmark er 79 procent af forældrene helt eller delvist uenige i denne udtalelse, og det er positivt.

Men 8 procent er enten helt eller delvist enige i, at børn ikke skal involveres i, hvordan penge fungerer.

På trods af hvad forældrene mener om at involvere børn i, hvordan penge fungerer, vil deres egen adfærd højst sandsynligt påvirke deres børns økonomiske ansvarlighed.

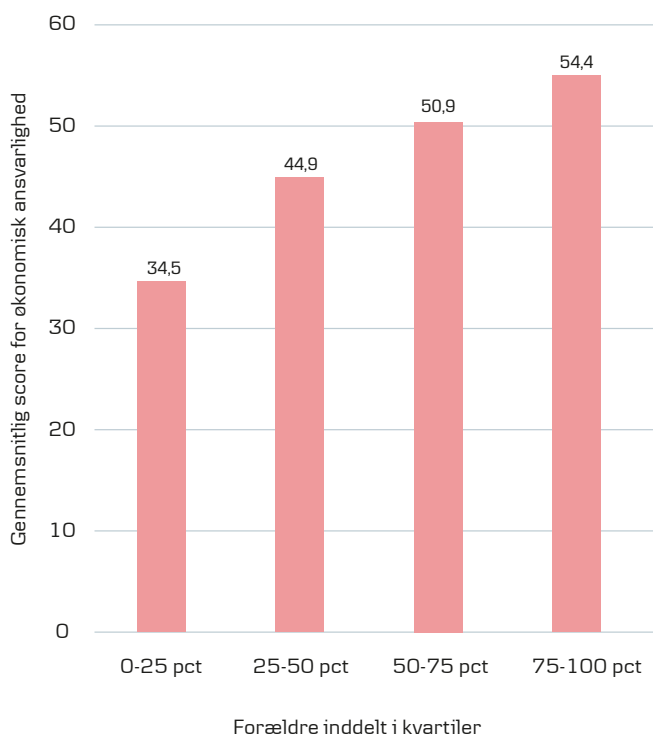
Vi dedikerede en del af undersøgelsen af den økonomiske ansvarlighed direkte til forældrene, så vi også kunne beregne en score for økonomisk ansvarlighed for dem.

Indflydelsen fra forældrenes egen økonomiske ansvarlighed

Scoren for forældrenes økonomiske ansvarlighed svarer til scoren for deres børns ansvarlighed i Danmark. Jo højere forældrenes score er, jo højere er børnenes/de unges score:

Sammenhæng mellem forældres og børns score for økonomisk ansvarlighed. (N = 929)

Kilde: /KL.7 & YouGov 2020

Diagrammet ovenfor viser forældrenes score opdelt i kvartiler. Det betyder blot, at forældrene er blevet opdelt i fire grupper efter deres score med 25 procent af forældrene i hver gruppe. "0-25 %": de laveste scorer. "75-100 %": de højeste scorer. Scoren for børns økonomiske ansvarlighed vises derefter over hvert kvartil afhængigt af forældrenes score.

Det svarer til at opstille alle 929 danske forældre efter deres egen score for økonomisk ansvarlighed, dele rækken op i fire grupper fra laveste til højeste score og derefter tage den gennemsnitlige score for børnenes økonomiske ansvarlighed for hver af de fire grupper.

Mønsteret viser, at der er en klar sammenhæng

De
25%
af børnene,
hvis forældre scorer lavest,
er også de børn og unge,
der scorer lavest.

mellem forældrenes økonomiske ansvarlighed og deres børns økonomiske ansvarlighed. De 25 procent af børnene, hvor forældrene scorer lavest, er også den gruppe børn og unge, der scorer lavest. De børn, hvis forældre scorer højest, scorer også højest selv.

Selv om alder alene har en stor effekt på scoren for økonomisk ansvarlighed, er dette mønster stabilt på tværs af alle aldersgrupper, hvilket understreger den indflydelse, som forældrenes ansvarlighed og adfærd har.

Forskning i økonomisk ansvarlighed fra Cambridge University¹⁷ viser, at forældre ikke bør undervurdere den virkning, deres egne gode (og dårlige) økonomiske beslutninger kan have på deres børn:

Negativ forældreindflydelse	Positiv forældreindflydelse
<ul style="list-style-type: none"> ● Hvis forældre/omsorgspersoner var bekymrede med hensyn til penge, var den unge mere tilbøjelig til at foretage impuls køb, til at låne og til at føle sig presset til at købe. ● Hvis forældre/omsorgspersoner ikke troede på, at det, de gjorde, ville gøre en forskel for deres økonomiske situation, var den unge mere tilbøjelig til at låne. ● Hvis forældre/omsorgspersoner var for forgældede, var den unge mere tilbøjelig til at låne. 	<ul style="list-style-type: none"> ● Hvis forældre/omsorgspersoner løbende sparede op, var den unge mindre tilbøjelig til at låne. ● Hvis forældre/omsorgspersoner anså sig selv for at være en god rollemodel, var den unge mere tilbøjelig til at vælge langsigtet gevinst i stedet for kortsigtet. De var også mindre tilbøjelige til at låne, bruge kreditprodukter og føle sig presset til at købe. ● Hvis forældre/omsorgspersoner troede, at de kunne påvirke deres barns adfærd, var den unge mindre tilbøjelig til at foretag impuls køb, til at låne og til at føle sig presset til at købe.

En stor del af forældrenes indflydelse består i at tale om og dele ansvaret for økonomiske beslutninger.

Fælles ansvar for, hvordan pengene bruges

Erfaring kommer også fra at få ansvar for dine egne økonomiske beslutninger. Her ser vi en forskel i den økonomiske ansvarlighed mellem de børn og unge i Danmark, hvis forældre bestemmer, hvordan pengene skal bruges, og dem, der enten bestemmer selv eller sammen med deres forældre:

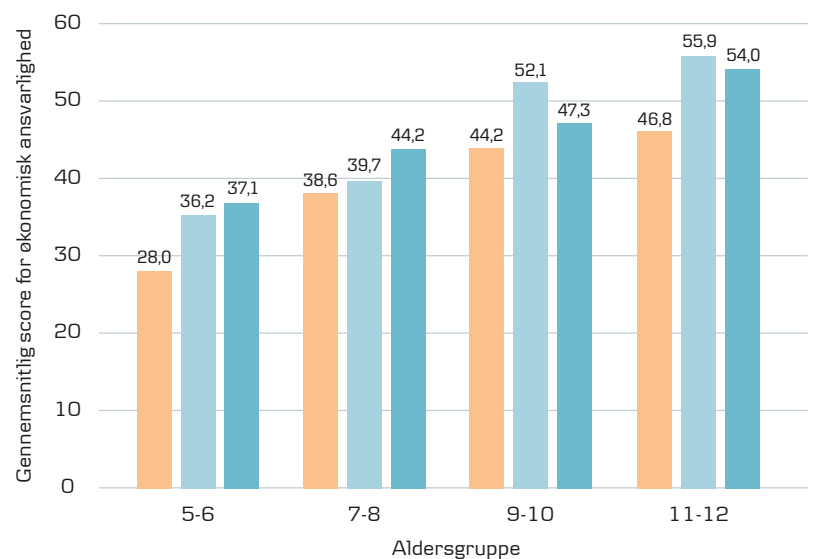

“Hvem beslutter normalt, hvordan du bruger dine penge?” (N = 929)

Kilde: /KL.7 & YouGov 2020

Mine forældre ■
Jeg beslutter ■
Både mine forældre og jeg ■

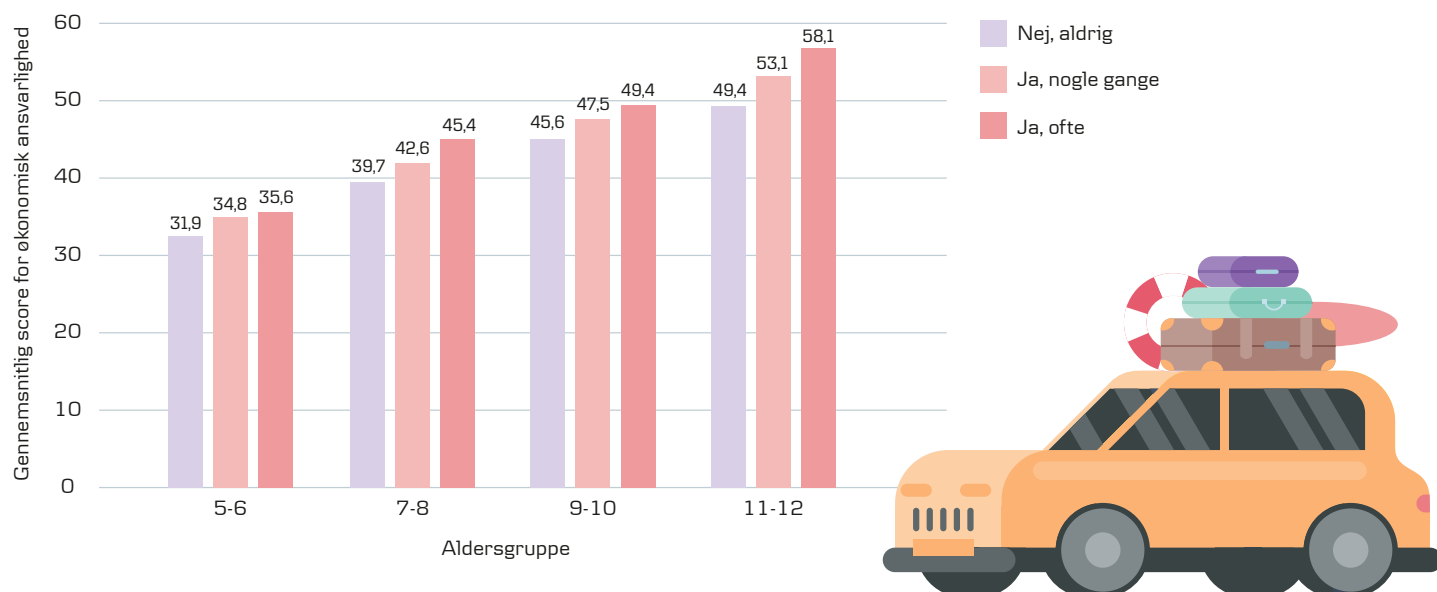

Mønstrene i disse data er mindre tydelige end andre aspekter af økonomisk ansvarlighed, men de viser, at det at børn og unge får en del af ansvaret for at beslutte, hvordan de bruger deres egne penge, er forbundet med større generel økonomisk ansvarlighed.

En anden indikator for økonomisk ansvarlighed er at involvere børn og unge i daglige økonomiske beslutninger, såsom at involvere dem i, hvad der skal købes på indkøbsturen som nævnt tidligere, eller hvor de skal tage på udflugt eller weekendtur med familien:

“Er du med til at beslutte, hvor I skal hen på udflugt eller weekendtur med familien?” (N = 929)

Kilde: /KL.7 & YouGov 2020

Vores data viser tydeligt, at børn og unge i Danmark, der er med til at beslutte, hvor de vil tage på udflugt eller weekendtur med familien, udviser større økonomisk ansvarlighed.

Grunden til, at det er godt at dele ansvaret for økonomiske beslutninger, når man opbygger økonomisk ansvarlighed, er, at deling af ansvar indebærer, at forældrene er åbne om deres egne økonomiske beslutninger, og at de taler med deres børn om penge.

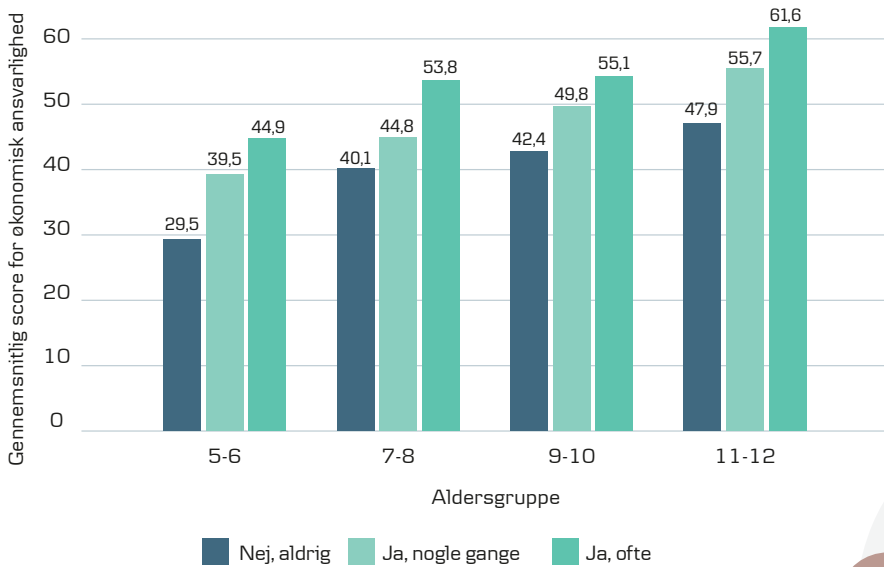

Vær åben om penge

Som tidligere beskrevet lærer børn gennem efterligning. Her ser vi også en stærk sammenhæng mellem økonomisk ansvarlighed og i hvilket omfang et barn eller en ung person i Danmark har set sine forældre ordne pengesager med banken:

Har du set dine forældre ordne pengesager med banken? (N = 929)

Kilde: /KL.7 & YouGov 2020

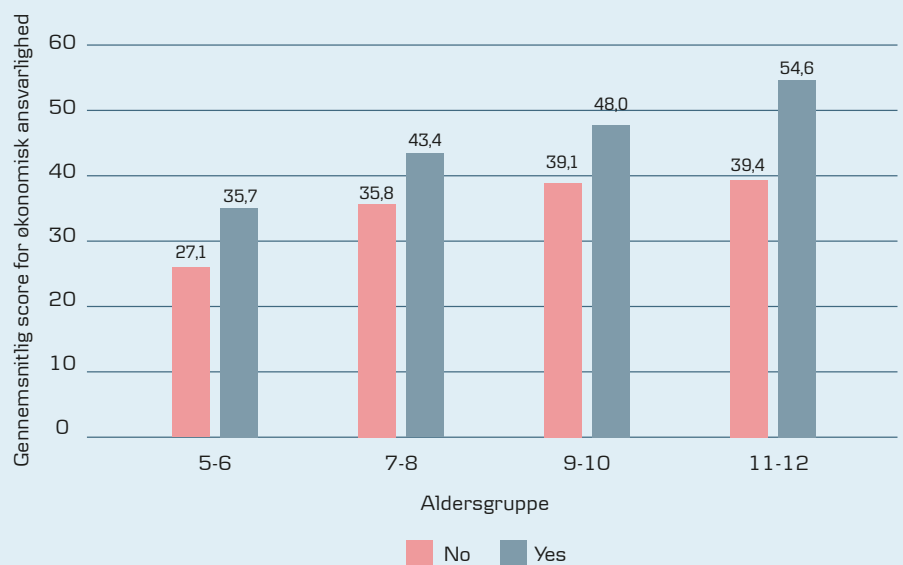

Ligesom det er godt for opbygningen af økonomisk ansvarlighed at involvere børn i indkøb af dagligvarer, er det godt at lade dem se, hvordan pengesager håndteres med banken eller andre typer økonomiske beslutninger.

At lade børn og unge opleve økonomisk beslutningstagning er en anden metode, der har stor indflydelse på at lære om penge. Nemlig at tale med dem om penge generelt, som vi ser i svarene fra danske børn og unge:

“Jeg taler med mine forældre om penge” (N = 929)

Kilde: /KL.7 & YouGov 2020

Børn og unge, der siger, at de taler med deres forældre om penge, udviser større økonomisk ansvarlighed end dem, der ikke gør.

Forskning¹⁸ viser endda, at det at tale med børn om penge kan forbedre den økonomiske ansvarlighed for hele husstanden. Forskningen omfattede et pilotkursus i at hjælpe forældre med at lære deres børn om penge, hvilket resulterede i:

- et fald på 15 procentpoint i antallet af forgældede forældre og
- langsigtede positive virkninger for både børns og forældres pengevaner

Sarah Porretta, Strategy and Insights Director hos The Money and Pensions Service, sagde om pilotkurset:

“Resultaterne fra undersøgelsen er virkelig positive. De viser, at tidligere virkelig er bedre, når det handler om at lære dine børn om penge.

Det er også vigtigt at huske, at du ikke behøver at være økonomiekspert for at hjælpe dem godt på vej. Faktisk kan du lære børn en masse gennem dagligdags aktiviteter. Få dem til at hjælpe dig med at lave indkøbslister, eller lad dem være med til at lægge husstandens budget – og tro ikke, at du er nødt til at beskytte dem mod samtaler om penge.

Børn kan begynde at lære om penge, helt fra de er 3 år. Og en masse af de pengevaner, de får brug for som voksne, begynder allerede at udvikle sig i en alder af 7 år. Men de kan også lære nye færdigheder, efterhånden som de bliver ældre, så det er aldrig for sent at hjælpe dem.”

Alt i alt kan opbygning af en stærk økonomisk ansvarlighed være værdifuld for både børn og unge og for hele familien.

Tip: Tal om penge

Det primære tip til forældre er at inddrage deres børn så meget som muligt i deres egne økonomiske beslutninger:

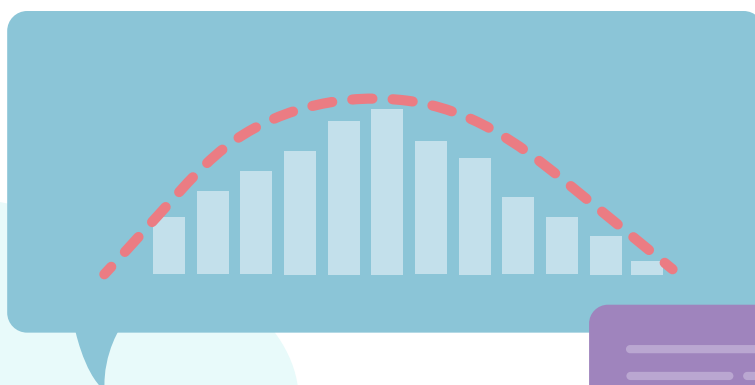
- Tal om penge og økonomiske beslutninger så åbent som muligt.
- Tag dem med på indkøb, og fortæl dem, hvordan butikkerne er indrettet til at få kunderne til at købe bestemte ting.
- Hold dig til dine aftaler, og giv ikke efter for plagerier.
- Tag dem med i dine egne økonomiske beslutninger, og spørg dem til råds.

På baggrund af vores egne undersøgelsesresultater og den forskning, der præsenteres her, vil vi nu vise, hvordan vi vil arbejde med at forbedre den økonomiske ansvarlighed i Norden.

Fremtiden: Forskydning af kurven gennem samarbejde

I dette afsnit

- Forbedring af den økonomiske ansvarlighed kræver, at kurven forskydes gennem samarbejde.
- Vi har taget en række initiativer, der vil gøre det lettere for både forældre og lærere at hjælpe børn og unge med at opbygge en stærk økonomisk ansvarlighed.
- Økonomisk ansvarlighed er vejen til bæredygtigt forbrug.

Målet med denne rapport er at præsentere vores nye viden om økonomisk ansvarlighed blandt børn og unge og deres forældre i Norden, her med fokus på danske familier. Denne viden vil forbedre vores fremtidige arbejde med at støtte børn, unge og forældre i en verden, hvor penge er blevet digitale og "usynlige".

Omstilling fra information og forståelse til adfærd og ansvarlighed

Vi har målt økonomisk ansvarlighed i Danmark gennem vores rammer med fokus på erfaring, mindset og viden. Inddragelse af erfaring og mindset som vigtige faktorer for forståelse af økonomisk ansvarlighed er en omstilling fra et mere traditionelt fokus på at forbedre børns viden og forståelse.

Blandt den nye viden, rapporten giver os, er, at vi er nødt til at skabe bevidsthed om vigtigheden af at starte tidligt. Børn skal have adgang til deres egne penge, så de kan træffe økonomiske beslutninger – ofte.

Vi oplever også, at det at støtte børn i at få et *opsparingsmindset* også er en vigtig faktor for at opbygge økonomisk ansvarlighed og dermed lægge grunden til fremtidig økonomisk trivsel.

Derudover kan vi konstatere, at forældrenes økonomiske adfærd og i hvor høj grad de involverer børnene i deres økonomiske beslutninger og taler med dem om penge, har utrolig stor betydning. Efterhånden som penge bliver digitale, har børn brug for et digitalt rum, hvor de kan lære. Det er derfor vigtigt, at forældre får støtte i form af værktøjer og viden om, hvordan de kan introducere penge i et digitalt liv til deres børn på en sikker og engagerende måde.

Vi tror på denne viden, ikke kun fordi økonomisk ansvarlige mennesker er gode bankkunder, men fordi videnskaben om adfærd og udviklingspsykologi fortæller os, at økonomisk ansvarlighed åbner døren til økonomisk trivsel, hvilket igen er godt for den enkelte og for familier, organisationer og samfundet som helhed.

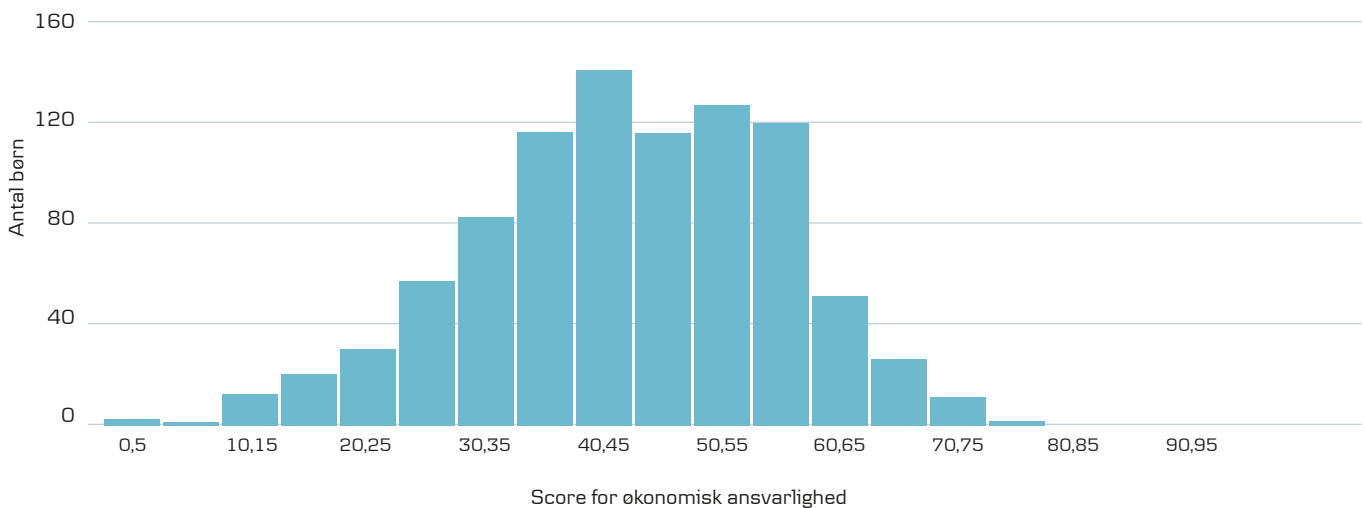
Score for økonomisk ansvarlighed

Fordelingen af scorer nedenfor viser, hvordan den økonomiske ansvarlighed i Danmark ser ud lige nu. De viser et baselinescenarie, hvilket betyder, at vi ikke med sikkerhed kan sige, at nogen af de gennemsnitlige

scorer for økonomisk ansvarlighed er "gode" eller "dårlige". Men vi kan se, at der er en stor gruppe børn og unge med gennemsnitlige scorer og små grupper, der har enten en høj eller lav score.

Fordeling af scorer for økonomisk ansvarlighed Danmark (N = 929)

Kilde: /KL.7 & YouGov 2020

En forbedring af den økonomiske ansvarlighed i Danmark, altså at kurven forskydes til højre, kræver, at vi lærer af deltagerne med de høje scorer og måske udvikler særlige initiativer og værktøjer til dem, der har de laveste scorer.

Hvis vi ønsker at hjælpe børn og unge med at udvikle og øve deres økonomiske ansvarlighed, er der en række ændringer, som vi gerne ser.

Fremtiden for økonomisk ansvarlighed

Vi er forpligtet til at sætte økonomisk trivsel på dagsordenen i vores samfund, og vi vil fortsætte vores arbejde baseret på viden og input fra denne rapport.

Vi vil bruge resultaterne til at udforme og skærpe vores værktøjer og initiativer, så vi støtter målgruppen for initiativet på den bedst mulige måde. Med udgangspunkt i over 3.500 børn og unge er vi nu i stand til at skræddersy effektmålingen til vores individuelle initiativer og programmer, så vi kan gøre dem endnu bedre i fremtiden.

Det er vores ambition at fortsætte dette arbejde med

økonomisk ansvarlighed, så det også omfatter skøn over de samfundsmæssige konsekvenser. Det betyder, at vi vil besvare spørgsmål som f.eks.:

- Hvilke konsekvenser har det for organisationer og virksomheder, hvis færre borgere i Norden oplever økonomisk stress?
- Hvordan vil et samfund med fuldt ud økonomisk ansvarlige mennesker se ud?
- Hvilke ændringer vil vi se, hvis alle forældre talte med deres børn om penge og økonomiske beslutninger?
- Hvordan kan vi skabe sammenhæng mellem økonomisk ansvarlighed og bæredygtigt forbrug og de andre verdensmål for bæredygtig udvikling?

Økonomisk ansvarlighed kommer af erfaring, mindset og viden. Disse elementer er vanskelige at beherske i individuelle læringssammenhænge.

Hvis vi som samfund ønsker at støtte børn og unge i at udvikle og anvende de færdigheder, de har brug for for at blive ansvarlige borgere med en grundig forståelse af – og erfaring med – bæredygtig økonomisk adfærd, er én ting sikkert: Vi – banker, organisationer, uddannelsessektoren og forældre – skal arbejde sammen.

Referencer

- ¹ Thomas, M., Desai, K. K., & Seenivasan, S. (2010). How credit card payments increase unhealthy food purchases: Visceral regulation of vices. *Journal of Consumer Research*, 38(1), 126-139.
- ² Gathergood, J. (2012). Debt and depression: causal links and social norm effects. *The Economic Journal*, 122(563), 1094-1114.
- ³ The Money Advice Service (2017). *The Journey from Childhood Skills to Adult Financial Capability - Analysis of the British Cohort Study*.
<https://masassets.blob.core.windows.net/cms/files/000/000/856/original/The_journey_from_childhood_skills_to_adult_financial_capability_%E2%80%93_analysis_of_BCS70.pdf>
- ⁴ Money and Pensions Service (2018). *Investigating Links Between Childhood Financial Capability and Young Adult Outcomes: Recontact Study 2017-2018, Summary of Findings*.
<<https://financialcapability.gov.au/files/investigating-links-between-childhood-financial-capability-and-young-adult-outcomes-recontact-study-2017-2018-summary-of-findings.pdf>>
- ⁵ Whitebread, D., & Bingham, S. (2013). *Habit Formation and Learning in Young Children*. London: Money Advice Service.
<<https://mascdn.azureedge.net/cms/the-money-advice-service-habit-formation-and-learning-in-young-children-may2013.pdf>>
- ⁶ Whitebread, D., & Bingham, S. (2013). *Habit Formation and Learning in Young Children*. London: Money Advice Service.
<<https://mascdn.azureedge.net/cms/the-money-advice-service-habit-formation-and-learning-in-young-children-may2013.pdf>>
- ⁷ The maximum score for each category is Connection = 40 points, Mindset = 40 points, Ability = 20 points. That is, the financial capability score is an index of 100 possible points.
- ⁸ Whitebread, D., & Bingham, S. (2013). *Habit Formation and Learning in Young Children*. London: Money Advice Service.
<<https://mascdn.azureedge.net/cms/the-money-advice-service-habit-formation-and-learning-in-young-children-may2013.pdf>>
- ⁹ Note that part of this data was collected during COVID-19 when governmental guidelines for shopping behaviour were in effect. In a normal situation, the result might look slightly different.
- ¹⁰ The Money Advice Service (2013). Press release: New study confirms adult money habits are set by the age of seven years old.
<<https://mascdn.azureedge.net/cms/habits-set-by-age-seven-pr-220513-final.pdf>>
- ¹¹ Mischel, W., & Ebbesen, E. B. (1970). Attention in delay of gratification. *Journal of Personality and Social Psychology*, 16(2), 329.
- ¹² Note that recent attempts to replicate the original findings of the Marshmallow test have not found the same strong association between self-control and adult life outcomes.
- ¹³ Watts, T.W., Duncan, G.J., and Quan, H. (2018). Revisiting the Marshmallow Test: A Conceptual Replication Investigating Links Between Early Delay of Gratification and Later Outcomes. *Psychological Science*.
- ¹⁴ The Money Advice Service (2019). *How Families Teach Children About Money*.
<<https://financialcapability.gov.au/files/how-families-teach-children-about-money.pdf>>
- ¹⁵ Money and Pensions Service (2018). *Investigating Links Between Childhood Financial Capability and Young Adult Outcomes: Recontact Study 2017-2018, Summary of Findings*.
<<https://financialcapability.gov.au/files/investigating-links-between-childhood-financial-capability-and-young-adult-outcomes-recontact-study-2017-2018-summary-of-findings.pdf>>
- ¹⁶ Fernandes, D., Lynch Jr, J. G., & Netemeyer, R. G. (2014). Financial literacy, financial education, and downstream financial behaviors. *Management Science*, 60(8), 1861-1883.
- ¹⁷ Money and Pensions Service (2018). *Investigating Links Between Childhood Financial Capability and Young Adult Outcomes: Recontact Study 2017-2018, Summary of Findings*.
<<https://financialcapability.gov.au/files/investigating-links-between-childhood-financial-capability-and-young-adult-outcomes-recontact-study-2017-2018-summary-of-findings.pdf>>
- ¹⁸ The Money Advice Service (2018). Press Release: Encouraging Children and Parents to 'Talk Money' can Improve Parents' Debt Levels.
<<https://www.moneyadvice.org.uk/en/corporate/press-release-encouraging-children-and-parents-to-talk-money-can-improve-parents-debt-levels>>

Bilag

Metode

I det følgende vil vi beskrive de vigtigste metodologiske aspekter af og overvejelser om vores arbejde med opbygning af økonomisk ansvarlighed.

Nøglebegreber

Her beskriver vi kort nøglebegreberne i kompasset for økonomisk ansvarlighed.

Erfaring

Erfaring henviser til børns omgang med penge og adgang til finansielle produkter/ydelser, eller mere teknisk:

- eksponering for og adgang til passende finansielle produkter og kanaler og
- styret risikoeksponering

Her er tre eksempler på spørgsmål i undersøgelsen, der undersøger et barns eller en ung persons erfaring:

- Har du en bankkonto?
- Hvor ofte betaler du selv for følgende?
  - Tøj og sko
  - Legetøj, fysiske spil, byttekort
  - Spil eller apps til en telefon, computer eller konsol
  - Snacks, osv.
- Har du set dine forældre ordne pengesager med banken?

Mindset

Mindset henviser til børns værdier og holdninger til penge. I modellen for økonomisk ansvarlighed er mindset opdelt i to underkategorier:

- Økonomisk mindset
  - Holdninger til penge
  - Ambitioner og mål
- Generelt mindset
  - Selvsikkerhed
  - Udholdenhed
  - Selvkontrol

Her er nogle eksempler på spørgsmål, der undersøger et barns eller en ung persons mindset:

- Ved du, hvor mange penge du har i alt (uden at tjekke)?
- Gælder disse udtalelser for dig?
  - Mine forældre snakker med mig om, hvad vi har og ikke har råd til.
  - Når jeg ser noget i en butik, og mine forældre siger, at jeg ikke må få det, bliver jeg irriteret.
  - Når mine venner har ting, jeg ikke har, bliver jeg irriteret.

Forestil dig, at du bliver tilbudt nogle penge. Du kan enten få 1.000 kr. med det samme, eller du kan vente to måneder og i stedet få 2.000 kr.

Viden

Viden henviser til børns økonomiske viden og kompetencer. Ud over almindelige talfærdigheder og matematiske færdigheder dækker viden også viden om, hvad grundlæggende ting koster. Ligesom kategorien mindset er viden også opdelt i to underkategorier:

- Økonomisk viden
  - Forståelse af finansielle produkter og ydelser
  - Forståelse af administration af penge og
  - Forståelse af penges rolle i samfundet
- Grundlæggende viden
  - Talfærdigheder
  - Læse- og skrivefærdigheder
  - Problemløsning

Her er nogle eksempler på spørgsmål, der undersøger et barns eller en ung persons viden:

- Har du lært, hvordan du administrerer dine penge, i skolen?
- Hvilke af disse koster penge, er allerede blevet betalt gennem skat eller er gratis?
  - Gå en tur i parken
  - Elektricitet derhjemme
  - Gå til lægen eller tage på hospitalet
  - Det vand, der kommer ud af hanerne derhjemme
- Hvad er formålet med skat?

Forældre

- Hvem er ansvarlig for at beslutte, hvordan dit barns penge bliver brugt?
- Hvor gammel mener du, dit barn skal være, før du starter med følgende aktiviteter?
  - Lære dem om vigtigheden af at spare op
  - Give dem deres egne lomme penge
  - Involvere dem i grundlæggende beslutninger om familieudgifter, f.eks. indkøb
- Hvor ofte sætter du penge til side fra husstandens samlede disponible midler?

Undersøgelse af økonomisk ansvarlighed

Den oprindelige Children and Young People Financial Capability Framework fra The Money Advice Service (nu The Money and Pensions Service) omfattede undersøgelser på tværs af aldersgruppen 3-18 år og byggede på de mest relevante spørgsmål fra følgende undersøgelser:

- Barclays Money Skills
- BHPS/Understanding Society Survey
- BIS Consumer Detriment Survey
- British Cohort Study (BCS) 1970
- CARALOC Locus of Control scale
- CitA Quids-in Financial Skills Evaluation
- Duckworth Grit Scale
- EagaCT Survey of financial and fuel hardship
- FCA Pay Day Loans questionnaire
- FSA Consumer Segmentation 2013
- Genworth Over Indebtedness Index
- HE Survey
- Join Sam
- Lawrence's Self Esteem Questionnaire (LAWSEQ)
- Longitudinal Study of Young People in England (LSYPE)
- Parents Opinion Survey 2010
- Rosenberg Self-Esteem Scale
- Survey of Personal Financial Literacy Among High School and College Students 2008 - revised for UK
- The Money Charity

Forskerne fra MAS har valideret alle spørgsmålene og ændret dem, så de passer til de tre elementer erfaring, mindset og viden.

For at gøre undersøgelsen lettere at implementere og baseret på ekspertvejledning fra YouGov udvalgte vi de vigtigste spørgsmål fra hvert af de tre elementer. Derefter blev undersøgelsen oversat til dansk, og der blev udført en række kognitive tests. Endelig blev undersøgelsen oversat til svensk, norsk og finsk.

Disse tests udføres ganske enkelt ved at rekruttere deltagere i målgruppen og få dem til at besvare den oversatte undersøgelse, mens de tænker højt. Ved at notere deres tanker kan vi finde frem til specifikke ord eller sætninger, der kan være udfordrende for informanter at forstå.

Data til rapporten er indsamlet i Danmark, Norge, Sverige og Finland fra den 13. april til den 10. maj 2020. I alt 3.690 børn i alderen 5-12 år og lige så mange forældre har deltaget i undersøgelsen ved at besvare et spørgeskema.

Dataene omfatter 929 svar fra Danmark, 901 fra Norge, 957 fra Sverige og 903 fra Finland.

Undersøgelsen blev gennemført af YouGov som et CAWI-spørgeskema, der består af to dele: Den første del indeholder spørgsmål til børnene og den anden spørgsmål til forældrene. Spørgeskemaet blev distribueret og besvaret på det lokale sprog.

Rekrutteringen til undersøgelsen skete gennem YouGovs repræsentative paneler i de fire lande, hvor forældre med mindst ét barn i alderen 5-12 år var i målgruppen. Hvis der var flere børn i husstanden i alderen 5-12 år, skulle forældrene invitere den, som havde fødselsdag næste gang, til at deltage i undersøgelsen.

Det var forældrene, der indtastede svarene på spørgsmålene. De skulle læse spørgsmålene højt for børnene og indtaste deres umiddelbare svar og ikke forhandle eller forsøge at overtale dem til at besvare spørgsmålene på en anden måde.

Det anvendte spørgeskema er ret omfattende med 69 forskellige spørgsmål. Det er en tilpasning af det spørgeskema, der anvendes af Money Advice Service (MAS 2017) og The Money and Pension Service (MaPS 2018) i Storbritannien, der bruges til at afdække børns økonomiske ansvarlighed i Storbritannien. Vi har justeret spørgsmålene, så de passer til vores rammer, og udeladt nogle spørgsmål og ændret svarkategorierne i andre. Dette skyldes dels kulturforskellene mellem Storbritannien og Norden, dels at undersøgelsen blev brugertestet med børn og forældre i målgruppen.

Beregning af score for økonomisk ansvarlighed

Scoren for økonomisk ansvarlighed er beregnet ud fra de 7.380 svar (3.690 børn/unge og 3.690 forældre/omsorgspersoner).

Scoren er baseret på The Money Advice Services undersøgelse om økonomisk ansvarlighed, men ændret ud fra input fra /KL.7 og YouGov.

Her er et eksempel:

Aspekt af økonomisk ansvarlighed	Spørgsmål	Svarmulighed	Vejledning i scorer
Erfaring	Du sagde, at du har dine egne penge. Hvor får du dine penge fra?	<p>VÆLG ALLE RELEVANTE</p> <ol style="list-style-type: none"> Jeg får lomme penge regelmæssigt (ugentligt eller månedligt). Jeg får penge til min fødselsdag, til jul eller andre lejligheder. Jeg får penge, når jeg besøger mine bedsteforældre, andre familiemedlemmer eller venner af min familie. Jeg får penge, når vi er på ture eller på ferie. Jeg får penge for opgaver, som jeg skal udføre derhjemme. Jeg får penge fra mine forældre, når jeg opfører mig ordentligt. Jeg får penge på en anden måde. Ved ikke. 	<p>Først skal du give hver mulighed en score:</p> <p>1=6 2=2 3=2 4=2 5=4 6=0 7=2 8=0</p> <p>Derefter tager du den højeste score, du har givet, og bruger den som din endelige score.</p>

I dette eksempel vil svarmulighed 1 give en højere score, fordi udviklingspsykologien, som er nævnt ovenfor, viser, at regelmæssig adgang til penge er mere effektiv til opbygning af økonomisk ansvarlighed end lejlighedsvis gaver.

Scorerne for hvert af de tre elementer (erfaring,

mindset og viden) opsummeres og indekseres derefter i henhold til det maksimale antal point, som hvert element kan få (40 for erfaring, 40 for mindset og 20 for viden). Indekstallene for hvert element lægges derefter sammen for at få den endelige score for økonomisk ansvarlighed.

Deskriptiv statistik

		Danmark	Finland	Norge	Sverige
Børns alder	5-6	20%	26%	20%	22%
	7-8	25%	24%	21%	23%
	9-10	27%	24%	31%	27%
	11-12	28%	26%	27%	28%
Børns køn	Pige	50%	49%	51%	51%
	Dreng	50%	51%	49%	49%
Familiens bopæl	Hovedstadsområde	20%	22%	16%	18%
	Større by	28%	39%	32%	41%
	Forstad	42%	31%	33%	26%
	Landdistrikt	11%	9%	18%	15%
Antal børn i husstanden	1	23%	29%	33%	22%
	2	47%	46%	46%	49%
	3	24%	16%	16%	20%
	4	5%	6%	4%	7%
	5	1%	3%	2%	3%
Forældrenes uddannelsesniveau	Almen og erhvervsfaglig grundskole og ungdomsuddannelse	33%	45%	32%	44%
	Kort eller mellemlang videregående uddannelse	46%	37%	34%	35%
	Lang videregående uddannelse	21%	18%	34%	21%

Danske Bank

Danske Bank A/S
Holmens Kanal 2-12
1092 København K
Tlf. 33 44 00 00
CVR-nr. 611262 28-København